

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ รวมไปถึงงานวิจัยที่มีผู้ได้ดำเนินการจัดทำไว้ โดยมีประเด็นรายละเอียด ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการอนุรักษ์โบราณสถาน
- ๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับความหมายของบทบาทมีนักวิชาการให้ความหมายของบทบาทไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย บทบาทไว้ว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในแง่มุมต่างๆ ดังนี้^๑

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า “บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้นๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วยและถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น”^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๗), หน้า ๕๐.

งามพิศ สัตย์สงวน ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร^๓

ลือชา ธรรมวินัยสถิต ให้บทบาทของความหมายในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่า บทบาท หมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่ง ๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี ๒ ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ดังนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง^๔

ประกอบ มีโคตรกอง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้นจะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่จะมีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้”

๑.ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ

๒.ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท

๓.บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท^๕

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๖

ประภาพิศ สัญชาติเจตน์ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง^๗

ประเสริฐ แยมกมลนพ พิจารณาทบทวนนั้นมี ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^๘

^๓งามพิศ สัตย์สงวน, สังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓.

^๔ลือชา ธรรมวินัยสถิต, มนุษย์กับสังคม, (เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

^๕ประกอบมี โคตรกอง, “บทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๖ปราชญา กล้าผจญ, พฤติกรรมผู้นำ ทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^๗ประภาพิศ สัญชาติเจตน์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๔) หน้า ๘๙.

^๘ประเสริฐ แยมกมลนพ, สถานภาพและบทบาท, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

พัชนี วรกวิน ได้กล่าวว่า บทบาท ก็คือ แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^๙

พัทยา สายหู ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ การกระทำต่างๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร^{๑๐}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้อธิบายว่า บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมขัดเกลาความพอใจ^{๑๑}

วราคม ทีสุกะ กล่าวว่า บทบาท คือสิ่งที่เราทำ หรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ^{๑๒}

สงวน สุธิเลิศอรุณ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะการรับรู้ หรือตามที่แสดงจริง^{๑๓} ได้แบ่งลักษณะบทบาทออกเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. บทบาทที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาท หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น (ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ เช่น นักเรียนคาดหวังว่าครูจะช่วยอธิบายปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับบทเรียนให้กับตน เป็นต้น บทบาทนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด และเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง^{๑๔}

สุชา จันทรเฒ และคณะกล่าวว่า “บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำนั้น คือเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้

^๙พัชนี วรกวิน, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^{๑๐}พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗.

^{๑๑}ไพบุลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๑๒}วราคม ทีสุกะ, **สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

^{๑๓}สงวน สุธิเลิศอรุณ, **จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : เกรียงศักดิ์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘.

^{๑๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓ – ๒๔.

สถานภาพใด อย่างไรก็ดี แล้วบุคคลในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้”^{๑๕}

โสภา ชูพิกุลชัย ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขาทำ ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งโดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน บทบาทที่ทำให้คนในสังคมสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่น รู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีม^{๑๖}

สมคิด เฟื่องอุดม ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทตามแนวคิดของราล์ฟ (Ralph) โดยสรุปได้ว่า “สถานภาพเป็นฐานะหรือตำแหน่งซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของบุคคลตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้เปรียบเสมือนเหรียญคือ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่ง อีกด้านหนึ่งของเหรียญก็เป็นบทบาท”^{๑๗}

สรุปได้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความต้องการโดยมุ่งถึงเป้าหมายที่ตนเองวางไว้เป็นสำคัญ ทั้งเป็นแบบแผนที่ตนแสดงออกถึงการกระทำที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมให้ทราบถึงสิทธิและหน้าที่ไม่ว่าจะแสดงออกหรือไม่ก็ตาม

๒.๑.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับทฤษฎีบทบาทมีนักวิชาการให้ทัศนะ แนวความคิดไว้ดังนี้

กรณีการ์ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially prescribed or ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ^{๑๘}

^{๑๕} สุชา จันทรเฒ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๖.

^{๑๖} โสภา ชูพิกุลชัย, **จิตวิทยาสังคมประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๔๕.

^{๑๗} สมคิด เฟื่องอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๙.

^{๑๘} กรณีกา ขวัญอารีย์, “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์”, **สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

พัทยา สายหู ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับบทบาทว่า ตัวบทบาทคือขอบเขตอำนาจหน้าที่และสิทธิในการกระทำของแต่ละงานที่เรามีต่อผู้อื่น สถานภาพก็คือฐานะตำแหน่งที่บุคคลได้จากการปฏิบัติตามบทบาทนั้น เมื่อเทียบกับฐานะตำแหน่งของผู้อื่นตามบทบาทอื่น^{๑๙}

งามตา สุขประเสริฐ ได้กล่าวว่า การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังจุดประสงค์ โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัตร คือ เคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำในทางที่ไม่ดี คือ ไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader)^{๒๐}

ทิพวรรณ เคาวางกุล อธิบายว่า บทบาท คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล บทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่สังคมนั้นๆ และพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคน คือ ผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง และทฤษฎีบทบาทเป็นข้อตกลงประการแรก ที่สถาบันต่างๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไร^{๒๑}

จิตยา สุวรรณขุ ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (ideal role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่ง อารมณ์ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม จิตยา สุวรรณขุ ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. มีสถานภาพ (status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น
๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ในสังคมนั้น
๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่ครองตำแหน่งที่มีบทบาทที่

^{๑๙} พัทยา สายหู, *กลไกของสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒.

^{๒๐} งามตา สุขประเสริฐ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”, *รัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๒๑} ทิพวรรณ เคาวางกุล, “บทบาทของสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตร : ศึกษากรณีสหกรณ์การเกษตรปฎิรูปที่ดินลาดบัวขาว จำกัด”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้น (stimulus) ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม^{๒๒}

มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (figurehead role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ (leader) ได้แก่ การจูงใจ การอบรม การกระตุ้นใจ และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (liaison role) ได้แก่ การกระทำการกิจกรรมที่ต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็น การติดต่อประสานงานกันภายในองค์กรแต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็นการประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (information roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากใน และนอกองค์กรของตน กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่นๆ เช่น องค์กรคู่แข่งจะมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่างๆ ไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (spoken role) ขององค์กรด้วย

๓. บทบาทการตัดสินใจ (decisional roles) มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (disturbance handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากร คน สิ่งของ และเงินไปตามส่วนต่างๆ ขององค์กร และสุดท้าย คือ บทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่^{๒๓}

^{๒๒} ติติยา สุวรรณชญา, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการ คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๔๓.

^{๒๓} ตูลา มหาพสุธานนท์, หลักการจัดการ หลักการ, ท่าเรือแหลมฉบัง LAEM CHABANG PORT, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

จากความหมายของบทบาท แนวความคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท จึงสรุปได้ว่าบทบาท หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ บทบาท และสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือ สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่สังคมได้กำหนดไว้ ในแต่ละสถานภาพ การแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมาย เมื่อบุคคลดำรงอยู่ในบทบาทใดบทบาทหนึ่งแล้วจะต้องกระทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุด เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเอง และสร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ ตลอดจนมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด โดยที่ไม่ทำให้ตนเอง และผู้ที่อยู่รอบข้างเดือดร้อนจากการกระทำของตน กล่าวคือ กระทำทั้งประโยชน์ต่อตนเอง และประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์ เพราะหากว่าทุกคนไม่สามารถกระทำตามบทบาทที่ตนเองดำรงอยู่แล้ว ก็อาจจะทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้

บทบาทของพระสงฆ์โดยแท้จริงถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจาก พฤติกรรมทางวินัยแล้ว ก็จัดเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกันกับแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อบุคคลอยู่ใน องค์การ ความคาดหวังขององค์การถือว่าเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญมาก และเป็นมาตรฐาน สำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสงฆ์ ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็น บทบาทเสริมอีกด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

จากการทบทวนผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการอนุรักษ์

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของการสงวนรักษา และการอนุรักษ์ ไว้ดังนี้

การสงวนรักษา หมายถึง การรักษาไว้ในสภาพเดิมเพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาความสำคัญและหลักฐานในการเป็นเครื่องชี้ให้เห็น วิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้ โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในสังคมสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไปได้

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง การสร้างสรรค์ การฟื้นฟูมรดกทาง วัฒนธรรมในด้านศิลปกรรมในรูปแบบประสมประสาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและสืบทอดความเป็นชาติและเอกลักษณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การอนุรักษ์เป็นการรักษาสภาพเดิมของศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน หรือส่วนของเมือง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าเพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอย ร่วมกับเราในชีวิตประจำวัน

คาร์เตอร์ (Carter) ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์นั้นไม่เพียงแต่การเก็บอาคารเพื่อการ “รักษา” เท่านั้น หากหมายถึง การถนอมดูแลรักษาทุกสิ่งจากตัวอาคารถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และบรรยากาศในจินตภาพอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์โดยเชื่อว่าเมืองไม่ใช่เป็นเพียงผลงานที่แสดงในพิพิธภัณฑ์ หากแต่เป็นศูนย์กลางของชีวิตที่ดำเนินต่อไป^{๒๔}

มิดเดิลตัน (Middleton) ได้รายงานการสัมมนาเกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall กล่าวว่า เชฟเพิร์ด (Peter Shepherd) ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ไว้ว่า^{๒๕}

๑. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น
๒. เพื่ออนุรักษ์อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง
๓. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ให้กับอาคาร
๔. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจว่าที่นั้น ๆ มีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย

๕. จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

ในปัจจุบันเป็นยุคของการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าเท่าเทียมกับอารยประเทศนั้น สิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักในการพัฒนาโดยไม่ทำลายและต้องพยายามที่จะรักษาดุลยภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม

อวีน (Alvin, Bertrand) กล่าวว่า ถ้าเราต้องการสร้างชีวิตจิตใจให้แก่เมืองใด ชุมชนใด เราต้องหวนกลับไปศึกษาชีวิตจิตใจในอดีตของเมืองนั้นเสียก่อน คำกล่าวนี้ย่อมเป็นเครื่องเตือนใจแก่นักพัฒนาเมืองทั้งหลายว่า “...ถ้าอยากสร้างให้ดีเท่าใด ก็อดไม่ได้ที่จะส่งเสริมและอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถานให้ดีควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองด้วย”^{๒๖}

แซนด์ดายส์ (Sandys) ได้กล่าวว่า การยอมรับในข้อที่ว่ามรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานับประการ ซึ่งได้แก่การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละเลยไม่เอาใจใส่ หรือผลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อทำลาย เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่^{๒๗}

วีรุฒิ โอตระกูล ได้กล่าวว่า หนทางหนึ่งในการอนุรักษ์ให้ได้ผลนั้น คือการดัดแปลงนำเอาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และโบราณสถานนำมาใช้ในลักษณะการอย่างใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมและเกิดความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน แต่กิจการดังกล่าวจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อสามารถรักษา

^{๒๔} Carter, Larry W, **Environmental Impact Assessment**, (New York : McGraw-Hill BookCompany, 1972), P15.

^{๒๕} Middleton Michale, “**Conservation in Action**” A Progress Report on What is Being Done in Britain’s Conservation area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall, (London : Civic Trust, 1972), P 8.

^{๒๖} Alvin, Bertrand, **Rural Sociology**, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1958), P 150.

^{๒๗} Sandys, Duncan, **Tourism and Heritage Conservation**, (PATA Conference Bangkok : November. 1979), Pp 4 -7.

หลักการของการอนุรักษ์ไว้ได้ คือผลของการดัดแปลงจะต้องยังคงไว้ซึ่งลักษณะส่วนใหญ่ และรายละเอียดสำคัญของสถาปัตยกรรมหรือโบราณสถานนั้น เช่นเดียวกับคงไว้ซึ่งคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และคงไว้ซึ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวิชาที่เกี่ยวข้อง^{๒๘}

จากแนวความคิดดังกล่าว สรุปได้ว่าในปัจจุบันแนวความคิดในด้านการอนุรักษ์มิใช่การอนุรักษ์ในลักษณะที่แตะต้องไม่ได้ แต่จะต้องอนุรักษ์ในลักษณะที่สามารถผสมกลมกลืนกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

๒.๒.๒ ความหมายโบราณสถาน

ความหมายเกี่ยวกับโบราณสถานนั้นมีผู้ที่กล่าวไว้หลายท่าน และได้แสดงความหมายต่างๆ ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของโบราณสถานว่า หมายถึงสิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง ที่มีอายุเก่ากว่า ๑๐๐ ปี ขึ้นไป พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้ความหมายของโบราณสถานว่า หมายถึงอสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วยความหมายของอนุสรณ์และสถานที่หมายถึง อาคารสถานที่และบริเวณ ซึ่งมนุษย์สร้างหรือเกิดขึ้นเป็นเองโดยธรรมชาติและมีคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ ถือว่าเป็นเกียรติและมรดกของชาติและของโลก กรมศิลปากรได้ให้คุณค่าของโบราณสถานว่า “โบราณสถานเป็นเครื่องช่วยให้เห็นความเจริญรุ่งเรือง และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชาติ ควรรู้จักหวงแหน ปกปักรักษาไว้ให้เป็นมรดกของชาติไทยตลอดไป”^{๒๙}

การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด การใช้ประโยชน์นั้นจะต้องเกิดผลดีต่อประชากรโลกส่วนรวมมากที่สุด จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์ให้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ไม่ให้มีการสูญเสียทรัพยากรอย่างเปล่าประโยชน์

โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐาน เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี รวมทั้งเป็นแหล่งโบราณคดีและแหล่งประวัติศาสตร์ด้วย

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึงการสร้างสรรค์ การฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมในด้านศิลปกรรมในรูปแบบประสมประสาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและสืบทอดความเป็นชาติและเอกลักษณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การอนุรักษ์เป็นการรักษาสภาพเดิมของ

^{๒๘} วุฒิ โอตระกูล, “มาอนุรักษ์กันเถิด”, วารสารสถาปนิก, (ฉบับ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๒.

^{๒๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

ศิลปวัตถุสถาปัตยกรรม โบราณสถาน หรือส่วนของเมือง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าเพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยร่วมกับเราในชีวิตประจำวัน^{๓๐}

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ ไว้ว่า หมายถึง การรักษาความสำคัญและหลักฐานในการเป็นเครื่องชี้ให้เห็นวิวัฒนาการความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้ โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในสังคมสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมในปัจจุบันและอนาคตได้^{๓๑}

มิดเดิลตัน มิเชล (Middieton Michale) กล่าวถึง หลักการของการอนุรักษ์ไว้ ๕ ประการ คือ ๑) เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น ๒) เพื่ออนุรักษ์อาคารกลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง ๓) เพื่อคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ ให้กับอาคาร ๔) จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่วแน่ที่นั่นๆ มีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย ๕) จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย^{๓๒}

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ไว้ว่า “โบราณสถาน” หมายถึง สิ่งก่อสร้างอยู่ติดที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ เช่น เนินดินที่มีหลักฐานเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ ถ้า เพิงผา สถานที่ที่มนุษย์เคยใช้สอยในอดีตหรือยังใช้ประโยชน์มาจนถึงปัจจุบัน เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระปรางค์ ศาลา วัง พระราชวัง ป้อมปราการ กำแพงแก้ว ค่าย แหล่งฝังศพโบราณ ตะแลงแกง ศาลหลังเมือง เตาเผาเครื่องสังคโลก คูเมือง กำแพงเมือง บ้าน โกดัง ท่าเรือ คลองเมืองโบราณ เป็นต้น “โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ” หมายถึง วัตถุต่างๆ เช่น หิน ดินเผา ไม้เขาสัตว์ หนัง ใบพืช โลหะ ซึ่งในสมัยโบราณได้นำวัตถุเหล่านี้มาทำเป็นเครื่องใช้ต่างๆ เช่น เครื่องมือหิน เครื่องประดับ พระพุทธรูป สมุดข่อย หนังสือ ศิลปจารึก ตัวหนังสือตะลุง เครื่องดนตรีต่างๆ เป็นต้น^{๓๓}

กรมศิลปากร กล่าวถึง เนื้อความในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ ในมาตรา ๔ ให้ความหมายของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ไว้ว่า “โบราณสถาน” หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีด้วย ส่วนคำว่า “โบราณวัตถุ” หมายถึง สงหาทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทาง

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการ ปี ๒๕๓๘ - ๒๕๔๐**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^{๓๑} สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, **การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๗.

^{๓๒} Middieton Michale, **Conser In Action**, (London : Civic Trust, 1972) p 8.

^{๓๓} สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, **คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

ศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี และคำว่า “ศิลปวัตถุ” หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีต และมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ^{๓๔}

กรมศิลปากร กล่าวถึง ความสำคัญของการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ไว้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ เสริมสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาดั้งเดิม นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในระดับหนึ่งให้กับชุมชนท้องถิ่นได้หากมีการจัดการทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม^{๓๕}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ พบว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ล้วนเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทต่อทางจิตใจของประชาชน แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ สร้างความภูมิใจและรักในเอกราชอธิปไตยของชาติ เป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตร่วมกันของคนในชาติ ดังนั้น จึงต้องให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ โดยปกป้องคุ้มครองป้องกันมิให้สูญหายหรือเสื่อมสภาพไป เช่นนี้ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในชนิด คุณสมบัติ และกระบวนการในการชำรุดเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อจะได้สามารถพิจารณาหาทางอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุต่างๆ ให้ยั่งยืนคู่กับชาติสืบไปได้

๒.๒.๓ ประเภทของโบราณสถาน

โบราณสถาน นั้นมีอยู่มากมาย และมีการแบ่งประเภทของโบราณสถานไว้หลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

กรมศิลปากร ได้แบ่งโบราณสถานออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

(๑) แบ่งตามประเภทของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

(๑.๑) โบราณสถานที่ก่อสร้างด้วยดิน ได้แก่ เนินดิน กำแพงดิน คูเมือง หรือถนน

(๑.๒) โบราณสถานที่ก่อสร้างด้วยอิฐ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร พระปรางค์ เจดีย์

(๑.๓) ประเภทที่สร้างด้วยหิน ได้แก่ ปราสาทหินต่างๆ เช่น เทวสถานต่างๆ กำแพงเมือง ป้อมประตูเมือง โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ หินที่นิยมใช้ในการก่อสร้างมักจะเป็นทรายและศิลาแลง

(๒) แบ่งตามหน้าที่และลักษณะการใช้ประโยชน์ในอดีตของโบราณสถาน คือ

(๒.๑) ศาสนสถาน ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในศาสนาต่างๆ และใช้เป็นที่พักบพิภพพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น เทวสถานในทางศาสนาพราหมณ์ หรือวัดร้างในทางพุทธศาสนา เป็นต้น

^{๓๔} กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๐๔, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมานพันธ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๓๕} กรมศิลปากร, คู่มือถวายนความรู้แด่พระสงฆ์ในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมานพันธ์, ๒๕๔๔), คำนำ.

(๒.๒) โบราณสถานที่ใช้ในการสาธารณูปโภค ได้แก่ โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ สระพัง หรือบ่อบาดาลในสมัยสุโขทัย เป็นต้น

(๒.๓) โบราณสถานที่เกี่ยวกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง ป้อมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น

(๒.๔) โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัยและทิ้งร่องรอยไว้

(๒.๕) โบราณสถานที่ใช้ในอุตสาหกรรม ได้แก่ บริเวณที่มีการทำอุตสาหกรรมในสมัยโบราณ มีการก่อสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการทำอุตสาหกรรม เช่น เตาทุเรียนในสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นเตาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผา

(๒.๖) โบราณสถานที่ใช้ในการฝังศพ โบราณสถานที่ใช้เป็นที่ฝังศพที่มีขนาดใหญ่โตส่วนมากสร้างขึ้นเพื่อ ฝังศพของกษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่น สุสานที่ฝังศพ หรือพีรามิดที่ใช้เก็บศพของกษัตริย์อียิปต์โบราณ

โบราณสถานแบ่งออกตามการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. โบราณสถานที่ร้างแล้ว ได้แก่ โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว

๒. โบราณสถานที่ยังไม่ร้าง ได้แก่ โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่^{๓๖}

กองโบราณคดี แบ่งโบราณสถานออกเป็น ๗ ประเภท ดังนี้

๑. อนุสาวรีย์แห่งชาติ หมายถึง อนุสรณ์สถานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสาวรีย์รำลึกถึงบุคคลหรือเรื่องราวสำคัญ สมควรที่ประชาชนจะต้องจดจำรำลึกถึงในฐานะที่เป็นแบบฉบับ

๒. อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ ได้แก่ อาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางรูปแบบ โครงสร้างและองค์ประกอบอื่น ๆ

๓. อาคารสัญลักษณ์ของเมือง ได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้าง สะพานหรือลำคลอง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้แก่บ้านเมืองนั้น

๔. ย่านประวัติศาสตร์ ได้แก่ อาคารทางการค้า การพาณิชย์ หรืออุตสาหกรรมในอดีตที่มีลักษณะของตนเอง มีเรื่องราวเนื้อหาของย่านนั้นโดยเฉพาะ

๕. อุทยานประวัติศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่ใดๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ถนนหนทาง และสภาพแวดล้อม ฯลฯ สมควรรักษาไว้

^{๓๖} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๐, หน้า ๔๕.

๖. นครประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมือง หรือบริวารของเมืองที่มีแบบอย่างวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ สภาพของอาคาร สถานที่ หรือมีอาคารประเภท ๑ - ๕ อยู่พร้อมมูล และยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน

๗. ซากโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดี ได้แก่ ซากหรือแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีรวมทั้งสถานที่สำคัญต่าง ๆ

เมื่อโบราณสถานมีสภาพที่แตกต่างกันหลายสภาพเช่นนี้ การกำหนดแนวทางให้นักอนุรักษ์ดำเนินการก็ต้องแตกต่างกันออกไปตามสภาพของโบราณสถานนั้นๆ การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ มีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน อาคารประวัติศาสตร์กับย่านประวัติศาสตร์ กับอุทยานประวัติศาสตร์ หรืออุทยานประวัติศาสตร์ แม้จะถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบการอนุรักษ์ที่เหมือนกันแต่มีวิธีการผ่อนปรนแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของโบราณสถานประเภทนั้น และเทคนิคที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงสภาพของท้องถิ่น วัตถุ และสภาพของสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละเมืองประกอบด้วย

สาเหตุของการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน เพราะโบราณสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองประเทอสงหากริมทรัพย์ที่สามารถบ่งบอกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตนับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีของมนุษยชาติ ซึ่งอนุชนรุ่นหลังสามารถค้นคว้าและศึกษาหาความรู้จากโบราณสถาน เมื่อผู้ศึกษามีความรู้พื้นฐานด้านต่าง ๆ เพียงพอและได้มีการศึกษาย้อนหลังกลับไปตามขั้นตอน พร้อมทั้งอาจต้องทำการขุดค้นเพิ่มเติม ดังนั้นโบราณสถานจึงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งความรู้หรือตำรา ที่มีได้เรียบเรียงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้โบราณสถานยังเปรียบได้กับผู้อาวุโส หรือบรรพบุรุษ ของมนุษยชาติที่มีอายุยาวนาน แม้ว่าโบราณสถานบางแห่งจะชำรุดทรุดโทรม และหมดสภาพการใช้งานแล้วก็ตามก็เปรียบเสมือนบรรพบุรุษของมนุษยชาติ ดังนั้นการใช้งานและการดูแลรักษาโบราณสถานจึงควรปฏิบัติเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อบรรพบุรุษหรือญาติผู้ใหญ่ การแสดงความเคารพการระว่อนน้อมถ่อมตนต่อโบราณสถานเหล่านั้นจำเป็นต้องปฏิบัติ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแหล่งโบราณสถานมีประโยชน์ ดังนี้

๑. ประโยชน์ในด้านวิชาการ โบราณสถานให้ประโยชน์ในด้านวิชาการมากมาย ไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลป์

๒. ประโยชน์ในการศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีในการก่อสร้าง การเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างเทคนิคต่าง ๆ การเลือกทำเลที่ตั้ง การทำรากฐานก่อนการก่อสร้าง เป็นต้น

๓. ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว โบราณสถานต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

๔. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

๕. ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิดการหวงแหนในการที่จะช่วยบำรุงรักษา

๖. ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชาติ

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อโบราณสถาน สิ่งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ในฐานะ ที่เป็นของหายากและเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติ ถึงแม้ว่าสภาพสังคมในปัจจุบันจะมีอิทธิพลผลักดันในด้านผลของการเร่งรัดพัฒนาให้ทันสมัยขึ้นแต่การพัฒนาดังกล่าวก็ต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์อย่างได้ดุลยภาพให้เข้ากับชีวิตในสังคมปัจจุบันและสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ โดยต้องไม่ทำ

ให้สูญเสียเอกลักษณ์ของสิ่งเหล่านั้นไปอย่างน่าเสียดายสาเหตุที่ทำให้เกิดการชำรุดเสื่อมโทรมของโบราณสถาน อาจแบ่งออกได้เป็นหลายสาเหตุ มิได้หมายความว่าโบราณสถานหนึ่ง ๆ จะชำรุดเสื่อมสภาพเนื่องจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง โดยเฉพาะกรมศิลปากรอธิบายสาเหตุการชำรุดเสื่อมสภาพของโบราณสถานว่ามีหลายสาเหตุและหลายกระบวนการ ซึ่งจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด สาเหตุที่คาดว่าทำให้โบราณสถานเกิดการชำรุดเสื่อมสภาพแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. สาเหตุภายใน หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของโบราณสถานซึ่งเกิดจากสาเหตุภายในตัวโบราณสถานเอง ได้แก่ ชนิดและคุณสมบัติของวัตถุที่เป็นรากฐานของโบราณสถาน สถานที่ตั้ง ลักษณะโครงสร้าง และน้ำหนักของโบราณสถาน การคำนวณและการออกแบบโครงสร้างไม่ถูกต้อง ความผิดพลาดทางด้านเทคนิคการก่อสร้าง เป็นต้น

๒. สาเหตุภายนอก หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เคมี ชีววิทยาและจุลชีววิทยา สาเหตุเหล่านี้ อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๒.๑ สาเหตุจากมนุษย์ มนุษย์เป็นศัตรูที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เก็บรักษาไม่ถูกต้อง การเคลื่อนย้าย การจับถือหรือจับต้องโดยขาดความระมัดระวัง และการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือแม้กระทั่งการลักลอบขุดทำลายเพื่อหาวัตถุมีค่า การจงใจทำลายทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นแตกหักเสียหายกร่อนลงได้ อีกประการที่น่าคำนึงถึง คือ การพัฒนาบ้านเมือง ได้แก่ การสร้างความเจริญ ตัดถนนหนทาง การขยายพื้นที่ทำการเกษตร การก่อสร้าง สถานที่ราชการ ที่พักอาศัย ฯลฯ มีส่วนที่เป็นภัยต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น การตัดถนนผ่านไปใกล้โบราณสถานก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนทำให้โบราณสถานแตกร้าวหรือทรุดเสียหายได้

๒.๒ สาเหตุจากธรรมชาติ

ก. ความชื้นและอุณหภูมิของอากาศ มีผลต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ ชนิดต่างๆ ในลักษณะที่แตกต่าง เช่น วัตถุจำพวกอินทรีย์วัตถุ จะประกอบด้วยเซลล์ที่มีคุณสมบัติดูดน้ำและความชื้นได้ดี เมื่อมีความชื้นสูงเซลล์ในวัตถุจะดูดความชื้นเข้าไปทำให้เกิดการพองตัว แต่เมื่ออุณหภูมิสูงขึ้น ความชื้นลดลง อากาศร้อน น้ำที่ถูกดูดเข้าไปจะระเหยออกมา ทำให้เซลล์หดตัว ถ้าการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นไปโดยเร็ว มีมากขึ้นและติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน จะทำให้วัตถุนั้นชำรุด เช่น เสียรูปทรงไป แตกร้าวหรือบิดเบี้ยว เป็นต้น อีกประการหนึ่ง การที่ความชื้นถูกสะสมอยู่บนวัตถุเป็นเวลานานจะก่อให้เกิดเชื้อเห็ดรา สาหร่าย ตะไคร่น้ำบนวัตถุได้ พวกเชื้อราจะดูดความชื้น จึงทำให้เนื้อวัตถุขาดความแข็งแรง เปื่อยหรือขาดได้ง่าย หรือเกิดรอยเปื้อนบนวัตถุ ซึ่งยากจะแก้ไขให้ได้ดีเหมือนเดิม

ข. ความไม่บริสุทธิ์ของบรรยากาศ โดยปกติอากาศมักจะมีแก๊สเสียปะปนอยู่มากพวกนี้มักจะเป็นกรดแก๊ส โดยเฉพาะบริเวณที่มีโรงงานอุตสาหกรรม หรือในเมืองที่มีการจราจรแออัดของเสียเหล่านี้ได้แก่ พวกคาร์บอนไดออกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไนโตรเจนไดออกไซด์ ควันต่าง ๆ แก๊สเหล่านี้มีสภาพเป็นกรดกำมะถัน และกรดคาร์บอนิก ซึ่งทำลายเซลล์ของวัตถุให้เกิดชำรุดเสียหายไป

ค. แสงสว่าง ไม่ว่าจะเป็นแสงธรรมชาติ หรือแสงประดิษฐ์จะมีแสงอุทราไวโอเล็ตอยู่ด้วย ซึ่งจะทำลายเนื้อวัตถุประเภทอินทรีย์ได้มาก เช่น ทำให้สีซีด เนื้อวัตถุเปราะ กรอบขาดง่าย ขาดความเหนียวเกิดการหดตัว ขยายตัว ทำให้รูปทรงบิดเบี้ยวเสียลักษณะเดิมไป การชำรุดเสียหายจากแสงสว่างที่เกิดกับวัตถุนั้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับชนิดของแสง ระยะเวลาที่ถูกแสงปริมาณของแสงลักษณะของการตกกระทบของแสงและประเภทของวัตถุด้วย

ง. เนื่องจากจุลชีวะ เช่น พวกเห็ด รา สาหร่าย ตะไคร่น้ำ แบคทีเรียต่างๆ พวกนี้เกิดได้ดีในที่ที่มีความชื้นสูง คือ มีความชื้นสัมพัทธ์ตั้งแต่ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ขึ้นไป และอุณหภูมิที่ค่อนข้างอบอุ่นมากกว่า ประมาณ ๒๐-๒๕ องศาเซลเซียส เมื่อพวกจุลชีวะนี้มีคุณสมบัติในการดูดความชื้นได้ดี เมื่อมีความชื้นสะสมไว้มากจะก่อให้เกิดการชำรุดกับวัตถุได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องควบคุมสิ่งแวดล้อม ควบคุมความชื้นของบรรยากาศให้พอเหมาะ ให้มีความชื้นสัมพัทธ์ ในระหว่าง ๖๐-๖๕ เปอร์เซ็นต์ โดยการให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกก็จะเป็นการตัดปัญหาความชื้นออกไปได้

จ. ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวแต่เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงได้ เช่น แผ่นดินไหว วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย ไฟฟ้า เป็นต้น

การเสื่อมโทรมของแหล่งโบราณสถาน เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาย่อมเกิดลักษณะที่เรียกว่า “การสูญหายทางวัฒนธรรม” คือการเกิดวัฒนธรรมใหม่ เข้ามาทดแทนที่ของเก่า ดังนั้นในปัจจุบันการดัดแปลงหรือถอน หรือทำลายโบราณสถาน เกิดขึ้นเนื่องจากค่านิยมของสังคม ที่มีการรับอิทธิพลของอารยธรรมต่างถิ่นเข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรสนิยมในเรื่องรูปแบบเดิม (ของเก่า) ที่สังคมปัจจุบันคิดว่าล้าสมัย ทำให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ เป็นการทำลายแหล่งโบราณสถานให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด^{๓๗}

สรุปได้ว่า สาเหตุที่เราต้องมีการอนุรักษ์โบราณสถานต่าง มีทั้งสาเหตุจากภายในคือ ความเสื่อมสภาพของโบราณสถานเองและสาเหตุจากภายนอกเช่นดิน ไฟ อากาศ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็มาจากมนุษย์เป็นผู้กระทำด้วย มนุษย์เป็นศัตรูที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เก็บรักษาไม่ถูกต้อง การเคลื่อนย้าย การจับถือหรือจับต้องโดยขาดความระมัดระวัง และการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือแม้กระทั่งการลักลอบขุดทำลายเพื่อหาวัตถุมีค่า การจงใจทำลายทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นแตกหักเสียหายกร่อนลงได้อีกประการที่น่าคำนึงถึง คือ การพัฒนาบ้านเมือง ได้แก่ การสร้างความเจริญ ตัดถนนหนทาง การขยายพื้นที่ทำการเกษตร การก่อสร้าง สถานที่ราชการ ที่พักอาศัย ฯลฯ มีส่วนที่เป็นภัยต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น การตัดถนนผ่านไปใกล้โบราณสถานก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนทำให้โบราณสถานแตกร้าวหรือทรุดเสียหายได้

^{๓๗} อเนก สีหามาตย์, “บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากร”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๘ - ๖๓.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

จากการทบทวนผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ไว้ดังนี้

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) กล่าวถึง บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในการบริหารงานสาธารณูปการในวัด ว่า การบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ และการพัฒนาที่ดินภายในวัด รวมทั้งการปลูกต้นไม้ ต้องดำเนินการตามความเหมาะสมและความจำเป็นโดยคำนึงถึงทรัพยากรเป็นหลัก^{๓๘}

สำนักโบราณคดี กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงมกุฎราชกุมาร เมื่อคราวทรงเสด็จประพาสวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ความว่า “พระในวัดนี้ ตั้งแต่พระครูเป็นต้นไป เป็นช่างกันโดยมาก รู้จักรักษาของเก่าเป็นอย่างดียิ่ง เช่น ศาลาการเปรียญ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ท่อนไหนผู้เปลี่ยนท่อนนั้น ส่วนที่เป็นลวดลายสลักหรือเขียน อันยังจะเก็บของเก่าประกอบอย่างดีที่สุด ซึ่งจะทำให้แต่ในการซ่อมแซมให้ดีขึ้นอย่างเก่านั้นไม่แต่ถึงมือพระถึงมือช่างหลวงทุกวันนี้ก็ยากที่จะทำให้เข้ากันกับของเดิมได้ รูปภาพเทพชุมนุมที่นั่งเป็นชั้นๆ ในผนังอุโบสถดูได้ทุกตัว และเห็นได้ว่าไม่มีฝีมือช่างแห่งใดในกรุงเทพเหมือนเลย เช่น หน้ายักษ์ไม่ได้เขียนเป็นหัวโขน เขียนเป็นคนอ้วนๆ ย่นๆ ที่ซึ่งเป็นกนกก็เขียนเป็นหมวดเครา แต่อย่าเข้าใจว่าเขียนเป็นภาพกาก ผู้เขียนนั้นรู้ความคิดเรื่องเครื่องแต่งตัว รู้ว่าจะสอดคล้องอย่างไร ไม่ได้เขียนยุ่งๆ อย่างทุกวันนี้ รูปนั้นอยู่ข้างจะลบเลือนมาก เพราะเหตุว่าคงจะได้เขียนก่อน ๓๐๐ ปี ขึ้นไป เว้นแต่ด้านหน้ามารผจญที่ชำรุดมากจึงได้เขียนเพิ่มขึ้นใหม่ ก็เลยเห็นได้ถนัดว่าความคิดไม่ตลอดลงร่องรอยเสารูปแต่งทาสีน้ำมันเขียนลายรดน้ำ เปลี่ยนแม่ลายต่างกันทุกคู่ แต่กรอบเชิงอย่างเดียวกัน กรอบเชิงงามนัก”^{๓๙}

กรมศิลปากร กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ว่า พระสงฆ์สามารถนำวิทยาการความรู้ที่เป็นประโยชน์มาถ่ายทอดให้แก่ประชาชน โดยการศึกษาหาความรู้จากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และนอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้เรียนรู้ถ่ายทอดมาโดยตรงแล้ว จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถาน โดยการจัดหาอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้นั่นคงสวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลถ้ำกลางทำความสะอาดโบราณสถาน

^{๓๘} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), *การบริหารวัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๕.

^{๓๙} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, *โครงการดูแลทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมของชาติของพระสังฆาธิการ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักโบราณคดีกรมศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓. (เอกสารเย็บเล่ม) .

เป็นประจำ หรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวต่าง ๆ การจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมอบายมุขในทางตรงและทางอ้อม เป็นต้น^{๔๐}

โรบัต มนูร์ตี (Robert McNulty) กล่าวว่า หลักการสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ต้องเคารพต่อเอกลักษณ์ และคุณค่าของย่านเมืองประวัติศาสตร์ ความงามตลอดจนความสมดุลทางสังคมที่มีอยู่เดิม ซึ่งต้องมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด ชัดเจน และถูกต้องตามหลักวิชาการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเมือง และย่านประวัติศาสตร์ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์การจัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมือง และย่านประวัติศาสตร์ เผยแพร่แก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการพัฒนา โดยเฉพาะรูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสมให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้น ตลอดจนประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาคและท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่น ฯลฯ^{๔๑}

สำนักโบราณคดี กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ว่า ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดีในแง่ของการช่วยซ่อมแซมบูรณศาสนวัตถุที่ชำรุดผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอดเพราะพระสงฆ์มักมีจุดคงที่วัดไปในที่ต่างๆ เสมอย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถาน โบราณวัตถุ มากกว่าคนทั่วไป โบราณสถาน โบราณวัตถุ เหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา อาทิ วิหาร พระพุทธรูป ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งดูตาย เพิกเฉย พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ อาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุนั้นด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุเสมือนการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา^{๔๒}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอดีตมักดำเนินการตามกำลังเท่าที่จะกระทำได้ ด้วยถือว่าเป็นการซ่อมแซม ศาสนวัตถุเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ความสามารถด้านงานช่างของตน และในปัจจุบันยังเน้นด้านการรณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อร่วมกันดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ โดยการจัดหาอาสาสมัครอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชาติ และชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้มั่นคงสวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมหรือเป็นการกระทำที่ดำเนินการตามความจำเป็น และเหมาะสมกับทรัพยากรที่มี

^{๔๐} กรมศิลปากร, คู่มือถวายเป็นบุญแด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมานพันธ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๑.

^{๔๑} Robert McNulty, "Cultural Tourism: Opportunities of Conservation Economic development," in *Conservation and Tourism* (London: heritage trust, 1985), p.37.

^{๔๒} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.

๒.๔ พระสงฆ์กับการอนุรักษ์โบราณสถาน

ประวัติการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานประเทศไทยจัดเป็นประเทศกำลังพัฒนาประเทศหนึ่ง และเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีโบราณสถานเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่มีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมายถึง ๑,๓๐๐ แห่ง และแต่ละแห่งมีรูปแบบผังเทคนิคและสถาปัตยกรรมหลากหลาย ซึ่งทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น และใคร่ศึกษาความรู้จากแหล่งประวัติศาสตร์ของไทย โบราณสถานจึงไม่เพียงแต่เป็นเกียรติยศของชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญสามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้วยการเพิ่มรายได้ให้กับประเทศและทุกประเทศทั่วโลกต่างถือว่าโบราณสถานเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการเพิ่มคุณค่าของแผ่นดิน^{๔๓}

การอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในประเทศไทย

เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๖ ได้มี “ประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ” โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้กรมการหอสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครเป็นพนักงานอำนวยการตรวจรักษาโบราณสถานวัตถุสถาน โดยมีหลักการและเหตุผลในคำปรารภดังนี้ (เอกสารหมายเลข ๕, วัดและการอนุรักษ์ : ๑) “ในประเทศสยามนี้มีของโบราณสถาน เช่น เจดีย์สถาน และวัตถุต่างๆ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและช่างผู้ชำนาญศิลปศาสตร์ ได้สร้างไว้แต่ปางก่อนเป็นอันมาก โบราณสถานดังกล่าวมาย่อมเป็นหลักฐานในพงศาวดาร และเป็นเครื่องมืออุปกรณ์การตรวจหาความรู้โบราณคดีต่างๆ อันจะเกิดประโยชน์ และเกียรติยศของบ้านเมือง เพราะฉะนั้น บรรดาอารยประเทศจึงถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาล จะต้องเอาเป็นธุระเกื้อกูลการตรวจตรารักษาของโบราณอันมีอยู่ในประเทศของตน ของโบราณอันมีในพระราชอาณาเขตสยามประเทศนี้ ที่พนักงานดูแลรักษาอยู่ตามสมควรแล้ว ก็มีที่ยังทอดทิ้งมิได้มีผู้พิทักษ์รักษาที่มี ที่ควรจะตรวจตราหาความรู้ให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น แต่ยังมีได้ตรวจตราที่มาก เพราะเหตุยังไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะอำนวยการตรวจตรา และการรักษาของโบราณ การนั้นจึงยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย” ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งราชบัณฑิตยสถานขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๖ เพื่อทำหน้าที่แผนกกรรมการหอสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร และให้ส่วนงานทั้งหมดของกรรมการหอสมุดวชิรญาณ มาเป็นงานของราชบัณฑิตยสถานวิธีการตรวจรักษาโบราณสถาน วัตถุสถาน กระทำกันอย่างไรนั้นจะทราบได้จากปาฐกถาเรื่องสรวงของโบราณซึ่งสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงแสดงต่อที่ประชุมเทศบาลมณฑล ณ พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เมื่อ วันที่๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๓ มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

“วิธีการสรวงโบราณสถาน การที่ทำเป็น ๓ อย่าง”

อย่างที ๑ คือ การค้น ให้รู้ว่ามีโบราณสถานอยู่ที่ไหนบ้าง ดังเช่น ราชบัณฑิตยสถาน ได้มีตราขอให้เทศบาลต่างมณฑลช่วยสืบ และบอกมาให้ทราบเพื่อจะทำบัญชีและหมายเลขลงแผนที่ประเทศสยามไว้เป็นสำรวจ

^{๔๓} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

อย่างที่ ๒ คือ การตรวจ คือเมื่อรู้ว่าโบราณสถานอยู่ ณ ที่ใดแล้ว แต่งตั้งให้ผู้เชี่ยวชาญออกไปดูยังที่นั้นพิจารณาดูให้รู้ว่าเป็นของอย่างไร สร้างในสมัยใดและเป็นของสำคัญเพียงใด การตรวจนี้บางอย่างต้องขุดหาแนวรากฝัง และค้นลวดลายต้องทำมากบ้างน้อยบ้างตามลักษณะสถานนั้น

อย่างที่ ๓ คือ การรักษา ซึ่งนับว่าเป็นการยากยิ่งกว่าอย่างอื่น เพราะโบราณสถานในประเทศนี้มีมากในเวลานี้ยังเหลือกำลังราชบัณฑิตยสภาที่จะจัดการได้ทุกแห่ง จึงคิดจะจัดการรักษาแต่ที่เป็นสถานที่สำคัญและที่พอจะสามารถรักษาได้เสียก่อน ถึงกระนั้นก็ยังต้องผ่อนผันทำไปทีละน้อย เพราะต้องหาเงินสำหรับจ่ายในการรักษานั้น จำเป็นต้องกำหนดลักษณะการรักษาเป็น ๒ ชั้น ชั้นต่ำเป็นแต่ห้ามมิให้ผู้ใดรื้อ ทำลายของโบราณสถาน มิให้หักพังลงอีกต่อไป ชั้นสูง คือการปฏิสังขรณ์คืนอย่างเดิม” ในเรื่องการปฏิสังขรณ์โบราณสถานราชบัณฑิตยสภาใครจะให้เทศบาลคอยสอดส่องในความ ๓ ข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑. ถ้าผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์โบราณสถานสำคัญ ขอให้แจ้งแก่เขาให้ทำตามแบบอย่างเดิม อย่าให้เปลี่ยนตามใจชอบ

๒. อย่าให้รื้อทำลายโบราณสถานที่สำคัญเพื่อจะสร้างของใหม่ขึ้นแทน

๓. วัดโบราณที่จะทำการปฏิสังขรณ์นั้น มักมีผู้ศรัทธาสร้างสิ่งต่างๆ เพิ่มเติมของโบราณสถาน เช่น สร้างพระเจดีย์ขนาดย่อมๆ ขึ้นบรรจุอัฐิธาตุของญาติวงศ์ เป็นต้น ของที่สร้างเพิ่มเติมเช่นว่านี้ไม่ควรสร้างขึ้นในอุปัฏฐากของโบราณที่ดั้งเดิม ด้วยอาจทำให้ของโบราณเสียสง่า

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล ได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๗ ประกาศใช้ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยยกเลิกประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ. ๒๔๖๖ พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๗ นี้ได้อโอนอำนาจการควบคุมดูแลจากราชบัณฑิตยสถานมาเป็นอำนาจของอธิบดีกรมศิลปากรใน ปีพ.ศ. ๒๔๐๖ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้มีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๗ ด้วยเหตุผลที่ว่าพระราชบัญญัติฉบับที่ถูกยกเลิกมีบทกำหนดโทษได้และประกาศในวันที่ ๒ เมษายน อันเป็นวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นวันอนุรักษ์มรดกไทย ด้วยพระองค์ทรงสนพระทัยและทรงให้การสนับสนุนแก่งานด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดมา^{๔๔}

ธยาภัทร เหมวรกุล ได้วิจัยแล้วพบว่า การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้วยระเบียบวิธีการในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานตามวิธีการทางโบราณคดี คือ การสำรวจขุดค้น วิเคราะห์ ศึกษาและวิจัยทางโบราณคดีนั้น ล้วนเป็นกระบวนการแห่งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติโดยตรงทั้งนั้น ดังนั้นกระบวนการในการศึกษาวิจัยโบราณสถาน โบราณวัตถุจึงย่อมเป็นกระบวนการที่ช่วยในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่อนุชนอย่างมีประสิทธิภาพโบราณสถานเป็นมรดกอันสำคัญที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้กับแผ่นดิน เป็นถาวรวัตถุอันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในยุคนั้น โบราณสถานมีความสำคัญต่อท้องถิ่นและ

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙ - ๓๔.

ประเทศชาติอย่างยิ่ง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการเมืองการปกครอง ซึ่งสามารถแยกความสำคัญของโบราณสถานในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม เพราะโบราณสถานเป็นเครื่องยืนยันถึงความเก่าแก่และความรุ่งเรืองของชาติ ดังนั้นชาติใดที่มีโบราณสถานมากย่อมทำให้คนในชาติเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความสมัครสมานสามัคคีเกิดความรัก และเกิดความหวงแหนแผ่นดินและประเทศชาติ ทำให้คนในชาติช่วยกันทำนุบำรุงรักษาและส่งเสริมให้มรดกทางวัฒนธรรมนั้นแพร่หลายต่อไป

๒. ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคต้น ๆ หรือก่อนประวัติศาสตร์ อุปสรรคที่สำคัญคือการมีหลักฐานน้อย ไม่แน่ชัด ไม่สมบูรณ์ หลักฐานประเภทตำนานพงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มักจะเป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นจากเหตุการณ์จริงซึ่งอาจจะผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงไปมาก ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ในระยเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีมาเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยเฉพาะโบราณสถานนั้น นับว่ามีคุณค่าต่อการศึกษาศาสตร์ประวัติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง

๓. ด้านการศึกษามุมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม โบราณสถานสามารถที่จะบอกกล่าวได้ถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมาแต่โบราณ จึงเป็นการยืนยันว่าสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก

๔. ด้านการศึกษาวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณสถานสามารถทำให้ทราบเกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านต่างๆ ของมนุษย์ในอดีตให้กระจ่างยิ่งขึ้น เช่น การสร้างศาสนสถานตามคติความเชื่อ การสะท้อนให้เห็นการดำรงชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ผ่านทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือลวดลายแกะสลัก ภาพปั้นที่ประดับตามอาคารของโบราณสถาน เป็นต้น

๕. ด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ปัจจุบันโบราณสถานได้กลายเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ แต่ละประเทศต่างใช้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศ ให้มาชื่นชมเพื่อความเพลิดเพลินและได้รับความรู้ การที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาทำให้ประเทศมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันทำให้เกิดอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมต่างๆ อีกหลายอย่างตามมา นอกจากนี้โบราณสถานยังเป็นสิ่งเชิดชูศิลปวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปในนานาประเทศอีกด้วย

๖. ด้านนันทนาการ ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาโบราณสถานที่อยู่ในพื้นที่อันเหมาะสมตามหลักวิชาเพื่อให้บริเวณชุมชนโบราณสถานเหล่านั้นสามารถเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนได้ด้วย เพื่อให้ผู้ที่เข้าไปพักผ่อนในบริเวณทุกแห่งล้วนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชาติทั้งสิ้น จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนสนใจใคร่รู้ใคร่ศึกษา

๗. ด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ด้วยระเบียบวิธีการในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับโบราณสถานตามวิธีการทางโบราณคดี คือ การสำรวจ ขุดค้น วิเคราะห์ ศึกษาและวิจัยทางโบราณคดีนั้นล้วนเป็นกระบวนการแห่งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติโดยตรงทั้งนั้น ดังนั้นกระบวนการในการศึกษาวิจัยโบราณสถาน โบราณวัตถุจึงย่อมเป็นกระบวนการที่ช่วยในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่อนุชนอย่างมีประสิทธิภาพ

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น โบราณสถานจึงมีคุณค่าสมควรแก่การเอาใจใส่ดูแลรักษาไว้เป็นมรดกสำหรับคนรุ่นหลังให้ได้สัมผัสและชื่นชมความสำคัญในคุณค่าของแหล่งโบราณสถาน

ซึ่งมิได้อยู่ที่การตีราคาเป็นมูลค่า หากแต่อยู่ที่ไม่อาจหาสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ และความภาคภูมิใจอื่นทดแทนได้^{๔๕}

ปัจจุบันหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน ได้แก่ กรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดทำบัญชี บรรดาโบราณสถานทั้งหลายที่มีอยู่ในประเทศไทยขึ้นไว้ ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของเป็นของเอกชนคนใด หรือไม่มีเจ้าของ หรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน รวมทั้งโบสถ์ วัดวาอาราม และสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นอันเกี่ยวแก่ศาสนา การขึ้นทะเบียน การจัดทำบัญชีโบราณสถาน เป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของกฎหมายในอันที่จะคุ้มครอง ควบคุม ดูแลรักษาโบราณสถาน ปัจจุบันกฎหมายที่คุ้มครองโบราณสถานของไทย คือ พระราชบัญญัติพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙) ยังได้กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเช่นโบราณสถาน เพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย

สาเหตุที่ทำให้แหล่งโบราณสถานชำรุดทรุดโทรมสูญหายและถูกทำลายไปอาจกล่าวได้ดังนี้

๑) การกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๑.๑ ทางตรง เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียหายโดยตรงต่อโบราณสถาน เช่น การบุกรุกที่ดิน และการนำไปใช้ประโยชน์โดยพลการ การสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่พิกอาศัย หรือนำกิจกรรมอื่นเข้าไปเสริม การตัดแปลง รื้อถอน และสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ และการขุดเจาะ ขุดคุ้ยเพื่อหาสิ่งมีค่า การป็นปายตัวโบราณสถาน การขาดจิตสำนึกในการดูแลรักษาสาธารณสมบัติของชาติ

๑.๒ ทางอ้อม เป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบให้สิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบขอบเขตของโบราณสถานเสื่อมโทรม และก่อให้เกิดทัศนอุจาด ไม่อยู่ในสภาพที่จะส่งเสริมคุณค่าและความสง่างามของโบราณสถานนั้นได้ เช่น การสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความสูง การติดป้ายโฆษณา การคมนาคมขนส่งที่คับคั่งแออัด การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือการจัดภูมิสถาปัตยกรรมที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

๒. เกิดจากวัชพืชที่ขึ้นงอกงามบนโบราณสถานมีขนาดใหญ่เกินกว่าที่จะทำลายลงได้ เพราะถ้าตัดต้นไม้ออก โบราณสถานนั้นก็จะมีพังไปพร้อมกับต้นไม้ด้วย และบางแห่งต้นไม้ก็ขึ้นอยู่สูงเกินกว่าที่จะตัดทำลายตั้งแต่ยังมีขนาดเล็กๆ อยู่ ตลอดจนการชำรุดทรุดโทรมและพังทลายสูญหายของโบราณสถานอันเกิดจากสภาพของโบราณสถานเอง เนื่องจากโครงสร้างและวัสดุที่ใช้สร้างเสื่อมสภาพลง

๓. การดำเนินการต่อแหล่งโบราณสถานส่วนใหญ่ จึงมุ่งเน้นให้อำนาจกับรัฐบาลกลาง เพื่อปฏิบัติต่อแหล่งโบราณสถานให้สอดคล้องต่อประวัติศาสตร์ชาติ โดยละเลยความสำคัญของ

^{๔๕}ธยาภัทร เหมวรกุล, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗ - ๒๐.

บทบาทหน้าที่ของโบราณสถานต่อชุมชนหรือสังคมท้องถิ่น ทั้งในแง่ของผลประโยชน์โดยตรงทางด้านเศรษฐกิจ และการถ่ายทอดสืบสานวัฒนธรรมวิถีชีวิตท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงต่อตัวโบราณสถานมากกว่าทางการและนักวิชาการ^{๔๖}

ชาติไทยเป็นชาติที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน บรรพบุรุษของไทยได้สั่งสมพัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไว้เป็นมรดกสมบัติของคนไทย และของมนุษยชาติไว้มากมาย มหาศาลและทรงคุณค่ายิ่ง วัฒนธรรมไทยได้เดินทางผ่านกาลเวลาและเส้นทางอันยาวนาน ระยะเวลาอันยาวนานเหล่านี้ ไม่สามารถจะลบล้างคุณลักษณะอันโดดเด่นเป็นพิเศษที่มีมาแต่เดิมออกไปได้ วัฒนธรรมเหล่านี้ได้กลายเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์เรียนรู้ เลือกรรกลั่นกรอง สั่งสม และพัฒนามาอย่างต่อเนื่องกลายเป็นเอกลักษณ์ไทยแท้ๆ ที่มีผู้ใดเสมอเหมือนและได้ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวไทยมานานแสนนาน

ดังนั้น จากการดำเนินการด้านต่างๆ ของรัฐบาลที่จะพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทยให้เข้าสู่ประชาชนและเยาวชนของชาตินั้น รัฐบาลได้กำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากมาย ที่เป็นแกนกลางในการดำเนินการหนึ่งในหน่วยงานนั้นคือกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากรัฐบาลต้องการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดการอนุรักษ์ และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติอีกทางหนึ่ง ดังนั้นจึงมีนโยบายการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามากมายดังปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๓๕ ในหลักข้อที่ ๓ ความตอนหนึ่งว่าการก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือภายนอกชุมชนจะต้องประสานควบคู่กันไป ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐ – ๒๕๔๔) ได้มีแนวทางสอดคล้องกันคือส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และนำมาใช้อย่างจริงจังและกว้างขวาง โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดและพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งติดตามประเมินผล เพื่อให้การจัดการศึกษามีเนื้อหาสอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนได้อย่างเป็นสุข สามารถดำรงไว้ซึ่งการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี^{๔๗}

พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมในอดีต

แต่เดิมลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมในอดีตจะเป็นไปในบทบาทของผู้พิทักษ์รักษา เนื่องจากพระสงฆ์แต่ก่อนจะมีความคิดในเรื่องการอนุรักษ์อย่างมาก มักเป็นผู้รวบรวมโบราณวัตถุจากที่ต่างๆ มาไว้ในวัดของตน หรือบางครั้ง

^{๔๖} กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๔-๕.

^{๔๗} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘ - ๕๐.

เป็นผู้ทำการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปโบราณที่ถูกทิ้งร้างตามต่างๆ ด้วยกุศลเจตนาอันบริสุทธิ์ที่ปรารถนาให้พระพุทธรูปเหล่านี้อยู่ในสภาพที่ดี ไม่ทรุดโทรม หักพัง เป็นที่น่าสังเวชใจแก่ผู้พบเห็น กิจที่พระสงฆ์ปฏิบัติดังกล่าวปรากฏนับแต่สมัยสุโขทัย จากศิลาจารึกหลักที่ ๒ วัดศรีชุม กล่าวถึง สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี พระสงฆ์องค์สำคัญในสมัยสุโขทัย ซึ่งมีบทบาทในการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ศาสนสถานโบราณที่ถูกทิ้งร้างตามป่า รวมทั้งเก็บรวบรวมชิ้นส่วนพระพุทธรูปที่แตกหักทรุดโทรมมาต่อให้เป็นองค์เพื่อการสักการะ ยังความปิติแก่พุทธศาสนิกชน ตัวอย่างข้อความจารึกที่กล่าวว่า สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีเป็นเจ้า เอาตนเข้าไปเลิกไปก่อกระทำพระมหาธาตุหลวงคืน พระมหาธาตุด้วยสูงเก้าสิบห้าวาไม้ เหนือพระมหาธาตุหลวงไซ้สองอ้อม สามอ้อม พระศรีราชจุฬามณีเป็นเจ้าพยายามให้แผ้วแล้ว จึงก่ออิฐขึ้นเจ็ดวา สทายปูนแล้ว บริเวณพระธาตุหลวงก่อใหม่สูงได้ร้อยสองวา” หรือ “ล้างแห่งได้แข่งได้ขา ล้างแห่งได้มือได้ตีน ย่อมพระหินอันใหญ่ชักมาด้วยล้อ ด้วยเกวียนเข็นเข้าในมหาพิหาร เอามาต่อประกิดด้วยปูนมีโถมพรรณอันงามพิจิตร ด้วยอินทนิรมิตเอามาประกิดชิดชนเป็นตนพระพุทธรูปใหญ่ อันถาว อันราม งามหนักหนา เอามาไว้เต็มในมหาพิหารเรียงหลายกองช่อง งามหนักหนาแก่กม” ลักษณะความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดี ในแง่ของการซ่อมแซม บูรณะศาสนวัตถุที่ชำรุด ผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอด เพราะพระสงฆ์ก็มีจุดมุ่งหมายไปในที่ต่างๆ เสมอย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ทั้งนี้ หากโบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพุทธศาสนา อาทิ วิหาร พระพุทธรูป ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งเฉย เพิกเฉย พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่สามารถกระทำได้ อาจใช้วิธีการชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบต่ออายุพระศาสนา ความสัมพันธ์อีกแง่หนึ่งในอดีตของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมคือ การเป็นผู้พิทักษ์ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งถือเป็นศาสนะและศาสนวัตถุของวัด เนื่องจากวัดในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงศาสนสถาน ที่พำนักอาศัย ศึกษา ปฏิบัติพระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของสงฆ์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นศูนย์กลางของความเจริญรุ่งเรืองในวัฒนธรรมครั้งอดีตของคนไทย บังคับถึงพลังอำนาจแห่งความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา ดังปรากฏในงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่มีความงดงาม วิจิตรบรรจงและประณีตพิสดารอย่างที่ไม่อาจทำขึ้นใหม่ให้เสมอเหมือนได้ในปัจจุบัน อาทิ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น พระสงฆ์ในฐานะผู้พำนักอาศัยในวัดจึงมีหน้าที่ในการดูแลรักษามรดกอันล้ำค่าเหล่านี้ให้คงอยู่สืบไปโดยปริยายด้วยเป็นสมบัติของวัดที่ต้องรักษาไว้ พระสงฆ์ในอดีตได้กระทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างดีเยี่ยม สามารถบำรุงรักษาศาสนะ หรือโบราณสถาน โบราณวัตถุในวัดรวมทั้งสิ่งมีค่าอื่นๆ ให้อยู่ในสภาพดี และเมื่อชำรุดก็สามารถซ่อมแซมด้วยวิธีการที่สามารถคงสภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุไว้ได้อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลงสภาพมากนัก เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะวัดในอดีตเป็นศูนย์กลางของการศึกษาศิลปศาสตร์ทุกแขนง ทั้งศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ ฯลฯ โดยพระสงฆ์ที่มีความชำนาญเฉพาะในศาสตร์นั้นเป็นครูผู้สอน พระสงฆ์ยังมีวิชาวรรณกรรม หรือ ช่าง ๙ อย่าง ที่ศึกษาเรียนรู้ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อประโยชน์ในการดูแลอนุรักษ์สมบัติของวัด

ในทางที่ถูกที่ควร วิชาวรรณกรรม ประกอบด้วย ช่างรัก ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ช่างกระจก ช่างเขียน ช่างหล่อ และช่างทาสี

วิชาดังกล่าวนับเป็นการรวบรวมงานหลักพื้นฐานวิชาช่างทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม พระสงฆ์ในอดีตจึงมีความรู้ในเรื่องงานช่างเป็นอย่างดี สามารถดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ อันทรงคุณค่าในวัดได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถสร้างสรรค์งานศิลปกรรมหรือเสนาสนะภายในวัดได้อย่างงดงาม เช่น วัดเกาะแก้วสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีศาลาการเปรียญขนาดใหญ่โครงสร้างภายในที่เป็นเสาดอกแตงลายทอง มีดาวเพดานแกะสลักด้วยฝีมืออันวิจิตรงดงาม ล้วนเป็นงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์โดยพระสงฆ์ในวัดทั้งสิ้น หรือในเรื่องการบูรณะโบราณสถาน เสนาสนะภายในวัดให้มีสภาพดีดังเดิม เช่นกรณีของท่านพระครูมหาวิหาราภิรักษ์ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทำการติดกลับศาลาการเปรียญที่ล้มเซให้ตั้งตรงได้อย่างเดิม แสดงถึงความชัดเจนและชำนาญในวิชาช่างอย่างสูง จากการที่พระสงฆ์เป็นช่างมีความรู้ในเรื่องการดูแลรักษาสิ่งของภายในวัด เป็นเหตุให้พระสงฆ์ต้องมิกิจอันเกี่ยวข้องกับการซ่อมแซม บูรณะหรือการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในวัดอยู่เสมอ ความผูกพันอันเกิดจากการเป็นผู้สร้างสรรค์ หรือซ่อมแซม จึงเกิดขึ้นในจิตใจ ปัญหาในการทำลาย หรือปล่อยให้ศาสนวัตถุในวัดผุพังเสียหายจึงเกิดขึ้นน้อยมาก ดังนั้นบรรดาหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด จึงได้รับการอนุรักษ์คงสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ในความเป็นช่างเริ่มลดลง เมื่อมีหน่วยงานของฝ่ายฆราวาสเข้ามาทำหน้าที่แทน กล่าวคือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นพระสงฆ์ยังเป็นช่างมีจำนวนพอสมควร แต่หลังจากที่มีกรมช่างสิบหมู่ ซึ่งรวบรวมผู้มีความรู้เรื่องช่างเข้าด้วยกัน พระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านช่างมีโอกาสในการใช้ความรู้ทางช่างน้อยลง เพราะการซ่อมแซมวัดเริ่มมีช่างหลวงมาทำหน้าที่แทนมากขึ้นการสืบทอดวิชาช่างจึงค่อยๆ ขาดหายไป จนถึงในปัจจุบัน เหลือพระสงฆ์ที่มีความรู้ในเรื่องการช่างน้อยลงมาก การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัดไม่สามารถกระทำตัวเอง ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่จากทางราชการก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ระหว่างพระสงฆ์และหน่วยงานราชการอยู่เสมอ ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของชาติโดยเฉพาะโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ผู้ดูแลวัด และปกครองคณะสงฆ์จะต้องมีหน้าที่สำคัญในการดูแลรักษาและปกป้องคุ้มครอง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนบทบาทดังกล่าวของพระสงฆ์ องค์ครุภาครัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถาน ได้แก่ กรมศิลปากร และองค์กรที่ทำหน้าที่ดูแลปกครองสงฆ์ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม โดยคณะสังฆมนตรีพิจารณาเห็นว่า เจ้าอาวาสบางวัดได้ทำการรื้อถอนโบราณสถานภายในวัดและวัดร้างที่มีได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของชาติเสียหาย เพื่อเป็นการรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ยังมิได้ทำการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ มิได้ถูกทำลายเสียหายไป จึงมีประกาศคณะสงฆ์ซึ่งได้กำหนดระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

๑. ถ้าวัดใดจะเจาะ ขุดรื้อ ปูนยีสถาน เช่น เจดีย์ ปรารค์ ประติมากรรมหรือภาพฝาผนัง อุโบสถ วิหาร ตลอดจนซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเก่าอื่นๆ ให้รายงานขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์อำเภอ และจังหวัดโดยลำดับ

๒. ให้ส่งรูปถ่ายของเก่าที่จะเจาะ ขุดรื้อ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพนั้น พร้อมประวัติของโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุนั้นมาด้วยโดยย่อกับให้มีแผนผังแบบแปลนที่จะก่อสร้างเปลี่ยนแปลงใหม่แนบมาด้วย

๓. จะเจาะ ขุด รื้อ ปูนยิววัตถุ หรือซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ นั้นได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว

๔. ให้คณะกรรมการสงฆ์จังหวัดกับผู้ว่าราชการจังหวัด ร่วมกันพิจารณาแล้วแจ้งกรมการศาสนา

๕. ให้กรมการศาสนากับกรมศิลปากรร่วมกันพิจารณา แล้วนำเสนอองค์การสาธารณูปการ เพื่อพิจารณาสั่งการในบางกรณีให้เห็นสมควรจะเสนอคณะสังฆมนตรีพิจารณาอนุมัติก็ได้

๖. ผู้ใดฝ่าฝืนล่งละเมิดประกาศนี้ ให้เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาลงโทษตามควรแก่กรณี

๗. ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถานแห่งชาติ โบราณสถานที่ดี โบราณวัตถุที่ดี ศิลปวัตถุที่ดี เมื่อเราสงวนรักษาและซ่อมบูรณะไว้ดีแล้วก็ไม่ควรปิดหรือเก็บทิ้งไว้เฉยๆ ควรจะต้องหมั่นตรวจตราสภาพโดยทั่วไปให้คงดีอยู่เสมอ และที่สำคัญที่สุดคือต้องนำมาใช้งานให้เป็นประโยชน์ จะเป็นทางตรงทางอ้อมจะมากหรือน้อยก็ตาม มิฉะนั้นก็คล้ายกับสูญเปล่าไม่คุ้มค่า อย่างเช่นบางวัดมีของดีของงามก็ปิดบังไม่ให้ใครรู้ หรือไม่กล้านำออกมาใช้งาน จริงอยู่ในบางกรณีอาจเกิดเป็นดาบสองคม อาจเกิดผลร้ายตามมาได้เรื่องนี้เห็นว่า ถ้าเราดำเนินการอย่างรัดกุมรอบคอบ มีวิธีการที่ดีถูกต้องก็ไม่น่าจะมีปัญหา เช่นวัดแห่งหนึ่งมีพระพุทธรูปงดงามมาก ท่านเจ้าอาวาสไม่ต้องการให้ใครเห็นใครดู เพราะเกรงจะไปเข้าหูคนร้ายและมาลักขโมยจึงเก็บซ่อนไว้ในกุฏิอย่างเร้นลับ จนไม่มีใครรู้ข้อเท็จจริงว่ายังมีอยู่จริงไม่ถูกสับเปลี่ยน หรือของจริงองค์เดิมหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะคนรุ่นเก่าที่เคยเห็นตายไป ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในภายหลัง เมื่อเกิดอศศิภัย เกิดโจรกรรม หรือท่านเจ้าอาวาสมรณภาพ ก็ยิ่งสับสนและไม่เหลือหลักฐานอะไรเลย เป็นต้น^{๔๔}

อุโบสถ วิหาร เจดีย์ ศาลา ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ มิฉะนั้น คนโบราณเขาคงไม่ลงทุนสร้างขึ้นมาให้เหนื่อยยาก ดังนั้น เรื่องการจัดการนำโบราณสถาน โบราณวัตถุ มาใช้งานในสังคมจึงนับเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะโลกทุกวันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เห็นว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุควรจะได้จัดการเพื่อชุมชนดังนี้ การใช้สอยประจำสำหรับภายในโบราณสถาน ที่ยังใช้งานอยู่ไม่ว่าโบสถ์ วิหาร ศาลา เจดีย์ กุฏิ มณฑป ฯลฯ จำเป็นต้องใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ อยู่เสมอ ทั้งในกิจของสงฆ์เองและกิจของชาวบ้านหรือศาสนิกชน กล่าวคือพระสงฆ์ต้องใช้สวดมนต์ ทำวัตร ปลุกเสก บวชนาค เทศนา จำวัด ฯลฯ ประชาชนต้องมาตักบาตร ทำบุญ ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน บูชากราบไหว้ สรงน้ำพระ เวียนเทียน ฯลฯ อาคารสถานที่ที่ดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของวัดที่มีอยู่ต้องถูกใช้งานเสมอ แต่การใช้งานอย่างไรจึงจะดีและมีประโยชน์ควบคู่กัน มีข้อควรปฏิบัติคือการใช้ประโยชน์ใดๆ ควรเป็นไปด้วยความระมัดระวัง หรือป้องกันดูแล

^{๔๔} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, อ้างแล้ว, หน้า ๕๒ - ๕๖.

รักษานั้นเอง เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ เด็กวัด หรือชาวบ้านก็ตาม อย่างเช่นพื้นและฝาผนังอาคารทุกชนิดถ้าเราใช้อย่างไม่ปราณีปราศรัย อยากจะลากอะไรก็ลากอยากจะทำอะไรก็ทำ แขนในไม่ช้าอาคารนั้นก็เกิดการสกปรก ขาดความสวยงามและชำรุดทรุดโทรม ถ้าเป็นโบราณวัตถุก็จะเกิดการแตกหักงอ บิ่น ร้าว ไฟไหม้ รอยขีดขีดสกปรก สิ่งของทุกอย่างต้องหมั่นทำความสะอาดและตกแต่งให้ดูสวยงามตามสมควร การซ่อมบำรุงเป็นเรื่องการขาดความเอาใจใส่ของคนไทยเป็นอย่างมาก อาคารศาสนสถานชอบสร้างมาก แต่ไม่ชอบซ่อม จึงกลายเป็นสร้างแล้วทิ้งถือว่าฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองโภคทรัพย์เงินทองของชาติอย่างมาก สิ่งของทุกอย่างเมื่อเกิดชำรุดต้องรีบซ่อมบำรุง ถ้าทิ้งไว้นานขึ้นส่วนต่างๆ จะค่อยๆ หายไปจนหมดการรักษาด้วยการเก็บเป็นที่เก็บทางมีทะเบียนบัญชี มีกฎแฉติดป้องกันขโมย มีคนดูแลและเฝ้ารักษา ติดลูกกรงเหล็กเสริมความมั่นคงติดไฟฟ้าให้แสงสว่างอย่างพอเพียง การใช้สอยสำหรับคนภายนอก เป็นการเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก วัดที่มีชื่อเสียงเรื่องโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญในท้องถิ่นทุกแห่งถือว่าเป็น “ของดี” ของบ้านเมือง ถ้ารู้จักจัดการด้านบริหารย่อมจะได้รับประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เช่น วัดถ้ารู้จักดูแลรักษาโบราณสถานดีไม่ทรุดโทรม ก่อสร้างอย่างเป็นระเบียบ บริเวณวัดสะอาด ปลุกต้นไม้สวยงามร่มรื่น จัดเจ้าหน้าที่และพระสงฆ์คอยบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวผู้มาไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จัดให้มีการแสดงธรรม จัดให้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดงานเทศกาลและจัดงานวันสำคัญทางศาสนาอย่างเป็นระเบียบและสงบ วัดนั้นก็จะมีคนมากขึ้น รายได้เข้าวัดก็จะตามมาโดยไม่ต้องไปเรียกร้องสร้างความเดือดร้อนแก่คนทั่วไป บางวัดพัฒนาไปมากสามารถเก็บเงินค่าเข้าชมได้ก็ยังสังคมโลกปัจจุบันนี้แคบลง เพราะความเจริญก้าวหน้าทางการสื่อสารการคมนาคม และการท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทอย่างมาก “จุดขาย” จึงอยู่ที่วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของผู้คน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น ถ้าคนไทยเราเห็นความสำคัญช่วยกันอนุรักษ์เอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้ อย่างเช่น ถ้าเราไปเที่ยวภาคเหนือก็ต้องดูคน ดูวัด และถ้าเกิดความอึดอัดใจก็แสดงว่าวัฒนธรรมไทยเรายังคงมีความหวังอยู่ เป็นต้น^{๔๙}

สรุปได้ว่า โบราณสถานเมื่อเกิดชำรุดต้องรีบซ่อมบำรุง ถ้าทิ้งไว้นานขึ้นส่วนต่างๆ จะค่อยๆ หายไปจนหมดการรักษาด้วยการเก็บเป็นที่เก็บทางมีทะเบียนบัญชี มีกฎแฉติดป้องกันขโมย มีคนดูแลและเฝ้ารักษา ติดลูกกรงเหล็กเสริมความมั่นคงติดไฟฟ้าให้แสงสว่างอย่างพอเพียง การใช้สอยสำหรับคนภายนอก เป็นการเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก วัดที่มีชื่อเสียงเรื่องโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญในท้องถิ่นทุกแห่งถือว่าเป็น “ของดี” ของบ้านเมือง ถ้ารู้จักจัดการด้านบริหารย่อมจะได้รับประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เช่น วัดถ้ารู้จักดูแลรักษาโบราณสถานดีไม่ทรุดโทรม ก่อสร้าง

^{๔๙} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, การถวายเป็นบุญแด่พระสังฆาธิการหลักสูตรการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัด, อ้างแล้ว, หน้า ๕๙-๖๐.

อย่างเป็นระเบียบ บริเวณวัดสะอาด ปลุกต้นไม้สวยงามร่มรื่น จัดเจ้าหน้าที่และพระสงฆ์คอยบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวผู้มาไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการอนุรักษ์ และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อันสามารถแบ่งออกได้เป็น ๗ เขต สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑) พื้นที่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ในพื้นที่เขตที่ ๑ คือ ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จากการสำรวจโบราณสถานเพื่อจัดทำแผนแม่บท พบว่ามีโบราณสถานที่ปรากฏหลักฐานอยู่ทั้งสิ้น ๙๕ แห่ง จากจำนวนที่เคยมีประมาณ ๑๓๘ แห่ง ส่วนที่ถูกทำลายไป ได้แก่ วัดวาอาราม ตลาด ถนน สะพานและคลองจนไม่เห็นซาก โบราณสถานที่ยังคงปรากฏหลักฐานอยู่เหล่านั้น หากแบ่งตามลักษณะการใช้งานสามารถชี้แจงได้ ดังนี้

๑. ศาสนสถาน ๖๘ แห่ง ได้แก่ ๑.วัดพระศรีสรรเพชญ์ ๒. วัดธรรมมิกราช ๓.วัดญาณแสน ๔.วัดชุมแสง ๕.วัดสุวรรณเจติย์ ๖.วัดราชบูรณะ ๗.วัดพลับพลาชัย ๘.วัดมหาธาตุ ๙.วัดหลังคาขาว ๑๐.วัดสัตตบาป ๑๑.วัดนก (๑) ๑๒.วัดจันทร์ (๑) ๑๓.วัดจันทร์ (๒) ๑๔.วัดหลังคาดำ ๑๕.วัดสังขปัด ๑๖.วัดโพธิ์ ๑๗.วัดสองคน ๑๘. วัดไตรตรึงส์ ๑๙.วัดพระราม ๒๐.วัดดาวดึงส์ ๒๑.วัดมณฑลพิตร ๒๒.วัดเกษ ๒๓.วัดแค ๒๔.วัดใหม่ชัยวิจิตร ๒๕.วัดระฆัง ๒๖.วัดวรเชษฐาราม ๒๗.วัดโลกยสุธาราม ๒๘.วัดป่าพาย ๓๙.วัดจันทร์ (๓) ๓๐.วัดป่ามอ ๓๑.วัดทอง ๓๒.วัดชนะมาร ๓๓.วัดโคกขม้น ๓๔.วัดป่า ๓๕.วัดร้าง (๑) ๓๖.วัดปราง ๓๗.วัดป่าพัด ๓๘.วัดร้าง (๒) ๓๙.วัดสังข์แห้ว ๔๐.วัดสังฆา ๔๑.วัดเจติย์ใหญ่ ๔๒.วัดเจ้าพรหมณ์ ๔๓.วัดหอยโข่ง ๔๔.วัดแก้ว ๔๕.วัดอุโบสถ ๔๖.วัดเจ้าปราบ ๔๗.วัดโคกมะดันใหญ่ ๔๘.วัดโคกมะดันเล็ก ๔๙.วัดนก (๒) ๕๐.วัดสันทราย ๕๑.วัดหลวงซีกู๊ด ๕๒.วัดวังไชย ๕๓.วัดสะแก ๕๔.วัดโชน ๕๕.วัดเฉาะ ๕๖.วัดพระงาม ๕๗.วัดตึกนางรำ ๕๘.วัดมหาสมัน ๕๙.วัดแร้ง ๖๐.วัดจันทร์ (๔) ๖๑.วัดโพธิ์นอก ๖๒.วัดวรโพธิ์ ๖๓.วัดป่าฝ้าย ๖๔.วัดส้ม ๖๕.วัดโคกเดเหมา ๖๖.วัดหีบ ๖๗.วิหารกลบ ๖๘.ศาลพระกาฬ

๒. สาธารณูปโภคสาธารณูปการ ๒๐ แห่ง ได้แก่ ๑.บึงพระราม ๒.คลองประตูข้าวเปลือก ๓.คลองนครบาลและคลองลัดจากคลองท่อ ๔.คลองท่อ ๕.สะพานสวนองุ่น ๖.สะพานป่าถ่าน ๗.สะพานชีกุน ๘.สะพานลำเหย ๙.ถนนชีกุน ๑๐.ถนนท่ากลาโหม ๑๑.ถนนเลียบบคลองท่อ ๑๒.ถนนรียา(ถนนศรีสรรเพชญ์) ๑๓.ถนนหน้าบางตรา ๑๔.ถนนตลาดเจ้าพรหม ๑๕.ถนนหลังวังหลัง ๑๖.ตะแลงแกง ๑๗.ถนนวัดทองป่ามอ ๑๘.คลองกลบ ๑๙.ถนนตลาดเหล็ก ๒๐.คลองขนานถนนตลาดเหล็ก

๓. สถานที่ราชการ ๒ แห่ง ได้แก่ ๑.พระบรมมหาราชวัง ๒.พระที่นั่งเย็น (ตึกดิน)

๔. แหล่งที่พักอาศัย ๓ แห่ง ได้แก่ ๑.คุ้มขุนแผน ๒.ซากกำแพงเมือง ๓.คลังตึก

๕. อนุสาวรีย์ ๒ แห่ง ได้แก่ ๑.อนุสาวรีย์พระเจ้าอู่ทอง ๒.เจติย์เจ้าอ้ายเจ้ายี่

รวม	๙๕	แห่ง
โดยแบ่งตามการบูรณะได้ดังนี้		
ได้รับการขุดแต่งบูรณะจนเกือบสำเร็จแล้ว	๑๖	แห่ง
กำลังดำเนินการบูรณะ	๒	แห่ง
ยังไม่ได้มีการขุดแต่งบูรณะ	๗๗	แห่ง
รวม	๙๕	แห่ง

๒) พื้นที่นอกเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พื้นที่ที่เหลือ ๖ ผืนนอกเขตอุทยานฯ มีโบราณสถานที่มีลำดับความสำคัญแตกต่างกัน กระจายอยู่ทั่วไปซึ่งโบราณสถานเหล่านี้บางแห่งได้รับการสำรวจ และเก็บข้อมูลไปบ้างแล้ว บางแห่งมีแต่รายชื่อ และมากมายหลายแห่งยังไม่มีมีการสำรวจเลยหากจะแนบบตามรายชื่อโบราณสถานที่ยังปรากฏหลักฐานอยู่ที่กองโบราณคดีได้จัดบันทึกได้^{๕๐} สรุปได้ดังนี้

๑. พื้นที่เขตที่ ๒ - ในเกาะเมืองนอกเขตอุทยาน ๙๔ แห่ง แบ่งเป็น

(ก.) โบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพในปัจจุบัน ๓๑ แห่ง ได้แก่ ๑.เจดีย์ศรีสุริโยทัย ๒.วัดช้าง ๓.วัดตึก ๔.วัดสุวรรณวาส ๕.วัดราชประดิษฐฐาน ๖.วัดท่าทราย ๗.ป้อมประตูข้าวเปลือก ๘.วัดเขียน ๙.วัดขุนแสน ๑๐.วัดขมื่น ๑๑.วังจันทร์เกษม ๑๒.วัดเสนาสนาราม ๑๓.วัดคอกม้า (โรงม้า) ๑๔.วัดสะพานถ่าน (วัดไชยภูมิ) ๑๕.วัดลังกา ๑๖.วัดโคกม่วง ๑๗.กระเจี๊ ๑๘.วัดหอรบขัง ๑๙.วัดขุนเมืองใจ ๒๐.วัดจัน ๒๑.วัดสุวรรณดาราราม ๒๒.วัดป้อมเพชร (รวมถึงแนวกำแพงบริเวณปากคลองในเกาะ) ๒๓.วัดกำแพง ๒๔.วัดถนนจีน ๒๕.วัดแม่นางมุก ๒๖.วัดป่าสัก ๒๗.วัดสะพาน ๒๘.วัดบรมพุทธาราม ๒๙.วัดสิงหาม ๓๐.วัดสวนหลวงคางคาว ๓๑.วัดปราสาท

(ข.) โบราณสถานที่มีเรื่องราวเป็นประเภทพื้นที่ประวัติศาสตร์ แต่ไม่ปรากฏสภาพ ๕๓ แห่ง ได้แก่ ๑.วัดโคก ๒.วัดสิงห์ ๓.วัดสบสวรรค์ ๔.วัดโคกฉาง ๕.วัดจอมทอง ๖.วัดมนเทียร ๗.พระราชวังหลัง ๘.วัดน้อย ๙.วัดป่าทราย ๑๐.วัดสาทดีชน ๑๑.วัดป่าสะท้อน ๑๒.วัดคงคาวิหาร ๑๓.วัดช่อง ๑๔.วัดขวาง ๑๕.วัดหนัง ๑๖.วัดกล้อง ๑๗.วัดเจ้าลา (เจ้าตา) ๑๘.วัดตลาด ๑๙.วัดสลัก ๒๐.วัดโคกดอกไม้ ๒๑.วัดโคกรัก ๒๒.วัดเบ็ด ๒๓.วัดป่ากูป ๒๔.เทวสถาน ๒๕.วัดสะพานเงิน ๒๖.วัดป่าโตน ๒๗.วัดน้อยนางหงส์ ๒๘.วัดโคกขมื่น ๒๙.วัดโค (วัดวัว) ๓๐.วัดเฝ้าเข้า ๓๑.วัดท่าโพ ๓๒.วัดท่าม้า ๓๓.วัดสิงหาราย ๓๔.วัดเจ็ก ๓๕.วัดจัน ๓๖.บ้านพระยาวิไชยเณทร์ ๓๗.วัดจิ้งจอก ๓๘.วัดนางชี ๓๙.วัดเสียมราษฎร์ ๔๐.วัดขอแอ ๔๑.วัดสามจีน ๔๒.วัดท่าจีน ๔๓.สถานทูตฝรั่งเศส ๔๔.ตึกรับแขกเมืองฝรั่งเศส ๔๕.วัดป่าใน ๔๖.วัดจิ้งจอก ๔๗.วัดป่าโรงหรือร่มบาง ๔๘.วัดอาม ๔๙.วัดบรมจักรวัด ๕๐.วัดพระงาม ๕๑.วัดป่าจาน ๕๒.วัดโคกเดหมี ๕๓.วัดโคกยายมี

^{๕๐} สำนักงานโบราณคดี กรมศิลปากร,แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา,(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๓๐), หน้า ๔๘ - ๕๘.

(ค.) โบราณสถานประเภทสาธารณูปการ ๑๐ แห่ง ได้แก่ ๑. คลองฝาง ๒. คลองฉะไกรน้อย ๓. คลองประตูเทพหมี ๔. คลองในไก่ (ประตูจีน) ๕. คลองหอรัตนไชย ๖. คลองเสนาสน์ (ชุดสมัย ร.๕) ๗. สะพานประตูจีน ๘. ถนนป่าไท ๙. ถนนตลาดเจ้าพรหม ๑๐. ถนนป่ามะพร้าว

๒. พื้นที่เขตที่ ๓ - นอกเกาะเมืองด้านตะวันออก ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพอยู่ ๗๔ แห่ง ได้แก่ ๑. วัดนางคำ ๒. วัดดุสิต (ดุสิตดาราม) ๓. วัดอโยธยา ๔. วัดประดู่ทรงธรรม ๕. วัดจักรวรรดิ ๖. ตำหนักเสด็จ (ตำมะเลียนเหนือ-วัดกุฎีดาว) ๗. วัดกุฎีดาว ๘. วัดสมณโกฐาราม ๙. วัดมเหยงค์ ๑๐. วัดสีงามุด ๑๑. วัดตึก ๑๒. วัดโคกมะเกลือ ๑๓. วัดนางคำ (นางรำ) ๑๔. วัดสามปลื้ม ๑๕. วัดดุสิต ๑๖. วัดยักษ์ ๑๗. วัดปราสาท ๑๘. วัดใหญ่ชัยมงคล ๑๙. วัดร้าง (ด้านตะวันออกของวัดใหญ่ชัยมงคล) ๒๐. วัดร้าง (ด้านตะวันออกของวัดใหญ่ชัยมงคล) ๒๑. วัดชุมพล ๒๒. วัดพระนอน ๒๓. วัดกระโถก ๒๔. วัดโบสถ์แดง ๒๕. วัดร้าง (ด้านใต้วัดโบสถ์แดง) ๒๖. วัดพญูเชิง ๒๗. วัดมณฑป ๒๘. หมู่บ้านฮอลันดา ๒๙. หมู่บ้านญี่ปุ่น ๓๐. ที่ตั้งค่ายวัดโปรตัสต์ ๓๑. วัดกระโจม ๓๒. วัดวิหารขาว ๓๓. วัดโคก ๓๔. วัดป่าโค ๓๕. วัดนางชีร้าง ๓๖. วัดพิชัย ๓๗. วัดกล้วย ๓๘. วัดเกาะแก้ว ๓๙. วัดปะกอก ๔๐. วัดโคก ๔๑. วัดชุดดิน ๔๒. ตำหนักสมเด็จพระเจ้า ๔๓. วัดช้าง ๔๔. วัดโพธาราม ๔๕. วัดจุฬามณี ๔๖. วัดสี่เหลี่ยม ๔๗. วัดเรไร ๔๘. วัดสมอ ๔๙. วัดโพธิ์เผือก ๕๐. วัดไฟไหม้ ๕๑. วัดมะกล่ำ ๕๒. วัดวัดเจติยสามองค์ ๕๓. วัดร่อ ๕๔. วัดโคก ๕๕. หมู่บ้านอังกฤษ ๕๖. วัดปากน้ำ ๕๗. วัดขอม ๕๘. วัดสิงห์ ๕๙. วัดสังฆวาส ๖๐. วัดเกาะน้อย ๖๑. วัดกำแพง ๖๒. วัดอินทราวาส ๖๓. วัดท่าทราย ๖๔. วัดสิงหนารายณ์ ๖๕. วัดโคกพระนอน ๖๖. วัดร้าง (ข้างสนามกีฬา) ๖๗. วัดร้าง (ข้างโครงการทางหลวงท้องถิ่น) ๖๘. วัดศรีตรัง ๖๙. วัดเขียน ๗๐. วัดหลวงพ่อขาว ๗๑. วัดร้าง กลางทุ่งนาทางเข้า ๗๒. วัดโบสถ์ราชเดชะ (ห้องอาหารน้องแดง) ๗๓. วัดไชยชุมพล ๗๔. ขนอนหลวง (ขนอนใต้)

๓. พื้นที่เขตที่ ๔ - นอกเกาะเมืองด้านตะวันตก ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพอยู่ ๑๗ แห่ง ได้แก่ ๑. ที่ตั้งค่ายบ้านป้อม ๒. วัดแดง ๓. วัดโคกขมิ้น ๔. วัดธรรมาราม ๕. วัดกษัตราธิราช ๖. วัดไชยวัฒนาราม ๗. วัดสนามไชย ๘. วัดกุฎี ๙. วัดกลาง ๑๐. วัดนาค ๑๑. วัดราชพลี ๑๒. วัดขนอน ๑๓. วัดวรเชษฐาราม ๑๔. วัดกระซ่าย ๑๕. วัดโคกพลู ๑๖. วัดท่า ๑๗. วัดการ้อง

๔. พื้นที่เขตที่ ๕ - นอกเกาะเมืองด้านเหนือ ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพอยู่ ๗๓ แห่ง ได้แก่ ๑. วัดภูเขาทอง ๒. วัดกัจจกร ๓. วัดป่าพลู ๔. วัดพรหมนิवास ๕. วัดศาลาปูน ๖. วัดพนมยงค์ ๗. วัดเชิงท่า ๘. วัดช้าง ๙. วัดใหม่ ๑๐. วัดกุฎีทอง ๑๑. วัดไผ่ล้อม ๑๒. วัดโคกพระยา ๑๓. วัดหิสดาวาส ๑๔. วัดหน้าพระเมรุ ๑๕. วัดเจ้าย่า ๑๖. วัดป่าแดง ๑๗. วัดขวิด ๑๘. วัดตะไกร ๑๙. วัดกำแพง ๒๐. วัดพรหมกัลยาราม (วัดศรีโพ) ๒๑. วัดกลาง ๒๒. วัดใบปอ ๒๓. วัดพระราม ๒๔. วัดจงบกลม ๒๕. วัดวงษ์ฆ้อง (โรงฆ้อง) ๒๖. วัดวิหารทอง ๒๗. วัดแม่นางปลื้ม ๒๘. วัดมณฑป ๒๙. วัดสะพานเกลือ ๓๐. วัดอินทราวาส ๓๑. วัดข้าวสารดำ ๓๒. วัดเกาะช่องลม ๓๓. วัดมหาโลก ๓๔. วัดกุฎีสอง ๓๕. วัดสีพัน ๓๖. วัดวัดสามวิหาร ๓๗. วัดเจติย์แดง ๓๘. เเพนียดคลองช้าง ๓๙. โคกพม่า ๔๐. วิหารพระนอน ๔๑. วัดปราสาท ๔๒. วัดร้าง ๔๓. วัดโพ ๔๔. วัดอินทราธิราช ๔๕. วัดท่าโหลง ๔๖. วัดร้าง ๔๗. วัดพร้าว ๔๘. วัดร้าง ๔๙. วัดแค ๕๐. วัดสีจำปา ๕๑. วัดวัดงู ๕๒. วัดตองปู ๕๓. แม่น้ำลพบุรี ๕๔. วัดบรมวงศ์อิศวราราม

วรวิหาร ๕๕.วัดสว่างอารมณ์ ๕๖.วัดพระยาแมน ๕๗.วัดครุฑ (ครุฑาราม) ๕๘.วัดสี่เหลี่ยม ๕๙.วัดลายสอ ๖๐.วัดหงส์ ๖๑.วัดเสลียง ๖๒.วัดแค ๖๓.วัดนมด้วน ๖๔.วัดมังกู ๖๕.วัดช้างใหญ่ ๖๖.วัดช้างน้อย ๖๗.คลองมหานาค ๖๘.วัดพลายชุมพล ๖๙.ขนอนเหนือ ๗๐.ทุ่งลุมพลี ๗๑.ทุ่งภูเขาทอง ๗๒.คลองสระบัว ๗๓.วัดท่าทราย

๕. พื้นที่เขตที่ ๖ - นอกเกาะเมืองด้านใต้ ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ยังปรากฏสภาพอยู่ ๔๑ แห่ง ได้แก่ ๑.วัดนางกราย ๒.วัดแดง ๓.วัดโคกขมิ้น ๔.วัดพุทไธยวรรย ๕.วัดสระสี่เหลี่ยม ๖.วัดตองปุ (วัดทอง) ๗.วัดโคกสูง ๘.วัดวัดวิหารเขียน ๙.วัดพระยากง ๑๐.วัดพระยาพาน ๑๑.วัดชีธรรมโม (ศรีธรรมโม) ๑๒.วัดท่าสัก ๑๓.วัดขุนพรหม ๑๔.วัดสังขาย ๑๕.วัดนางกุย ๑๖.หมุ่มป่าโปรตุเกส ๑๗.วัดใหม่บางกระบือ ๑๘.วัดกะเตือ ๑๙.วัดตำหนัก ๒๐.วัดท่าทราย ๒๑.วัดท่าหอย ๒๒.วัดยี่คำ ๒๓.วัดโคกแร้ง ๒๔.วัดกุฎ ๒๕.วัดน้อย ๒๖.วัดแม่นางเอก ๒๗.วัดเซนโยเซฟ ๒๘.วัดไก่อเตี้ย ๒๙.โบสถ์ฟรานซิสกัน ๓๐.โบสถ์เยซุอิส ๓๑.วัดแก้วฟ้า ๓๒.วัดนาค ๓๓.วัดตะมะ ๓๔.วัดเว็ด ๓๕.วัดน้อยหน้า ๓๖.ตะเกีย ๓๗.วัดไผ่ล้อม ๓๘.วัดแดง ๓๙.วัดท่าใหม่ ๔๐.คลองตะเคียน ๔๑.คลอง (ปทา) คูจาม

๖. พื้นที่เขตที่ ๗ - นอกเหนือจากทั้ง ๖ เขต มี ๕ แห่ง ได้แก่ ๑.วัดนิเวศธรรมประวัติ ๒.วัดชุมพลนิกายาราม ๓.วัดใหม่ประชุมพล ๔.วัดไม้รวก ๕.ปราสาทนครหลวง

รวม ๓๐๔ แห่ง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอเสนอโดยประมวลไปตามลำดับ ดังนี้

๒.๖.๑) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พระมหาสมควร ธมฺมธีโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ วัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตบางแค กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัย พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กอยู่ในระดับมาก สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าผู้ปกครองที่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องเบญจศีลเบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ และฆราวาสธรรม ๔ แตกต่างกัน มีพฤติกรรมในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล็กแตกต่างกัน และผู้ปกครองที่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องเบญจศีลเบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ และฆราวาสธรรม ๔ แตกต่างกัน มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กแตกต่างกัน^{๕๑}

^{๕๑}พระมหาสมควร ธมฺมธีโร, “บทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ วัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตบางแค กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ฤชumar กี่หมั่น ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า แม้ในปัจจุบันที่อยู่อาศัยในวัดจะมีปริมาณไม่มากนักเมื่อเทียบกับปริมาณที่อยู่อาศัยทั้งระบบซึ่งถือว่ายังไม่สามารถบรรเทาปัญหาความต้องการที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นในได้ แต่วัดก็ถือได้ว่าเป็นโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ของไทยที่มีมานานได้ให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยและการสงเคราะห์ด้านอื่นๆ แก่คนในสังคม และการให้การสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยของวัดเป็นสิ่งที่ดีและควรสนับสนุนให้มีคงไว้สืบต่อไป ระบบที่อยู่อาศัยในวัดเป็นระบบที่อยู่อาศัยของไทยที่อิงหลักวัฒนธรรมไทย หากนำรูปแบบการอยู่อาศัยในวัดมาปรับใช้กับระบบที่อยู่อาศัยของรัฐ (Public Housing) สำหรับผู้มีรายได้น้อยซึ่งไม่สามารถเข้าถึงระบบที่อยู่อาศัยที่มีได้เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจ โดยให้ผู้อยู่อาศัยทำประโยชน์หรืองานให้แก่รัฐและสังคมแทนการจ่ายเงินค่าที่อยู่อาศัย ก็อาจเป็นทางออกอีกทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยโดยอิงหลักวัฒนธรรมไทยได้^{๕๒}

พระครูใบฎีกาบัวฮอง กิตติธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน กรณีศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีความแตกต่างกัน โดยแยกประเภทได้ดังนี้ การอนุรักษ์พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน การอนุรักษ์ภูมิทรวงไทย และการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง พระสงฆ์ยังไม่เข้าใจบทบาทและให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านดีพอ ไม่มีการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานแต่ละชั้น และไม่มีการรวบรวมความรู้เรื่องพระเวสสันดรชาดก เพื่อจัดทำเป็นคู่มือ เอกสาร และแผ่นพับ ซึ่งจะใช้เป็นประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์และใช้ประกอบการศึกษาแก่ผู้สนใจ ส่วนการอนุรักษ์ส่งเสริมการขับร้องสรภัญญะนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ยังไม่สมบูรณ์ไม่มีการจัดทำคู่มือเกี่ยวกับเนื้อหา คำร้อง และไม่มีการบันทึกทำนองการขับสรภัญญะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ และผู้สนใจศึกษา^{๕๓}

ศรันยา วิบูลย์ศิริพงษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของเลขานุการบริษัท” จากผลการวิจัยพบว่า เลขานุการบริษัทในประเทศไทยยังมีบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบที่แคบกว่าเลขานุการบริษัทในต่างประเทศ และยังไม่มีความหมายกำหนดเรื่องการแต่งตั้งเลขานุการบริษัทและคุณสมบัติของเลขานุการบริษัท จึงเกิดปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคลากรที่มีความเหมาะสม และยังพบปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญในวิชาชีพนี้ นอกจากนี้ ประเทศไทยยังไม่มีความหมายกำหนดเรื่องอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบไว้เป็นการเฉพาะดังเช่นกฎหมายในต่างประเทศ รวมถึงยังไม่มีข้อกำหนดองค์กรวิชาชีพเลขานุการบริษัท เพื่อส่งเสริมและควบคุมการประกอบวิชาชีพและจรรยาบรรณของเลขานุการบริษัทด้วย สำหรับในการพัฒนาวิชาชีพเลขานุการบริษัท ตลาดหลักทรัพย์แห่ง

^{๕๒} ฤชumar กี่หมั่น, “บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์การวางแผนผังภาคและเมืองมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๕๕).

^{๕๓} พระครูใบฎีกาบัวฮอง กิตติธมโม, “บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน กรณีศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น” ,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๕๔).

ประเทศไทยควรกำหนดแนวทางสำหรับคณะกรรมการบริษัท ในการแต่งตั้งและคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งเลขานุการบริษัทและกำหนดข้อพึงปฏิบัติในการประกอบวิชาชีพเลขานุการบริษัท เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่แก่เลขานุการบริษัท และเมื่อวิชาชีพเลขานุการบริษัทเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางแล้ว จึงเห็นควรให้มีกฎหมายบัญญัติให้บริษัทต้องแต่งตั้งเลขานุการบริษัท และกำหนดคุณสมบัติของเลขานุการบริษัท อีกทั้งให้มีการจัดตั้งองค์กรวิชาชีพเลขานุการบริษัท^{๕๔}

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท สรุปได้ว่า บทบาทเป็นการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลในสถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละบทบาทของแต่ละบุคคลได้รับความคาดหวังจากสังคมแตกต่างกัน เช่น บทบาทของพระสงฆ์ปฏิบัติงานแตกต่างกันก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมด้วยบริบทที่แตกต่างกันออกไป ดังตัวอย่าง บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน พระสงฆ์ก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมในบทบาทที่เข้าไปให้การสงเคราะห์ทั้งทางด้านจิตใจ เศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมๆ กัน หรือ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวิธีการแก้ปัญหาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชน พระสงฆ์ก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมในบทบาทที่ให้การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เป็นต้น

๒.๖.๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

จิราณู วงศ์อุทัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน ปัญหาโรคเอดส์ กรณีศึกษา พระครูโสภณปริยัติสุธี วัดดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสงเคราะห์ชุมชนของพระครูโสภณปริยัติสุธี ประกอบด้วยการสงเคราะห์ทั้งทางด้านจิตใจ เศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมๆ กันซึ่งมี ๒ รูปแบบ คือ การสงเคราะห์แบบให้เปล่า ได้แก่ การให้ทุนการศึกษา เครื่องอุปโภคบริโภค โรงศพและการฃาปนกิจสงเคราะห์ภายหลังการดำเนินกิจกรรมการสงเคราะห์ชุมชนในรูปแบบนี้ได้ระยะเวลาหนึ่ง พบว่า การสงเคราะห์แบบให้เปล่าทำให้คนขาดความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งได้รับและคุณค่าของตนเองทำให้กลายเป็นผู้ที่คุ้นเคยต่อการร้องขอและรอคอยความช่วยเหลือ จึงได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการสงเคราะห์แบบผสมผสาน ซึ่งเป็นการสงเคราะห์และการพัฒนาโดยวิธีระดมทุน การสร้างเครือข่ายพระสงฆ์ฆาติการ การสร้างเครือข่ายโรคเอดส์ในระดับชุมชน ผลที่เกิดจากการสงเคราะห์ชุมชนดังกล่าว ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจแก่ผู้ที่ประสบปัญหาจากโรคเอดส์ได้ในระดับหนึ่ง ทางนามธรรมพบว่าผู้ติดเชื้อมีกำลังใจและศรัทธาในการดำรงชีวิตมากขึ้น และกระตุ้นให้คนในชุมชน

^{๕๔}ศรีนยา วิบูลย์ศิริพงษ์, “บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของเลขานุการบริษัท”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

ทั้งผู้นำ คณะกรรมการเพื่อนบ้านผู้ประสบภัยปัญหาเรื่องโรคเอดส์ และพระสงฆ์เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหานั้นเนื่องมาจากโรคเอดส์ในชุมชน^{๕๕}

พระมหาวิมลญาณ ทุยไธสงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนศึกษากรณี : กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จังหวัดตราด” จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เกิดจากพระสงฆ์ที่รับรู้ปัญหาชุมชน จึงมีการประยุกต์หลักธรรมและปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อแก้ไขปัญหามันได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการส่งเสริมระบบการเรียนรู้ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อสร้างทุนชุมชนส่งเสริมการไว้วางใจและการซื่อสัตย์ต่อกันโดยประยุกต์หลักทวารวาสธรรม พระสงฆ์มีบทบาทส่งเสริมองค์กรชุมชนด้วยการเป็นผู้ปลุกจิตสำนึก ผู้ให้การเรียนรู้ผู้ส่งเสริมคุณธรรมและผู้นำคำปรึกษา โดยอาศัยบทบาทดังกล่าวในการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มใน ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นแนะนำเตรียมการ ขั้นก่อตั้งกลุ่ม ขั้นดำเนินกิจกรรม ด้วยการให้มีการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยการให้การเรียนรู้และส่งเสริมคุณธรรมและขั้นดำเนินกิจกรรมมุ่งหมายให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง และส่งเสริมคุณธรรมให้คำปรึกษาเกิดสวัสดิภาพแก่สมาชิก จนเกิดการพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง^{๕๖}

พระครูปริยัติธรรมมาวุธ (วิรัช ต้นชวน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้ง ๖ ด้าน มีการปฏิบัติมากและมากที่สุด ดังนี้ คือ ๑) ด้านการพัฒนาหลักสูตร ๒) ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ๓) ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดและประเมินผล ๕) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ๖) ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษาส่วนปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางและมากทุกด้าน^{๕๗}

พระมหาสิงห์ชัย ธมมชโย (เขียวสูก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมเยาวชน ในตำบลศรีดงเย็น อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ตามความคาดหวังของกลุ่มผู้ปกครอง มีความเห็นว่าพระสงฆ์ทำบทบาทในด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศเป็นอันดับหนึ่ง และคาดหวังให้พระสงฆ์แสดงบทบาทในการอบรมเยาวชนให้ตั้งอยู่ในจริยธรรมให้มากขึ้น และการเป็นตัวอย่างที่ดีของเยาวชน เพื่อสร้างความ

^{๕๕} จิราณชวงศ์อุทัย, “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมชุมชน ปัญหาโรคเอดส์ กรณีศึกษา พระครูโสภณปริยัติสุธี วัดดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์สาธิตสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒).

^{๕๖} พระมหาวิมลญาณ ทุยไธสงค์, “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนศึกษากรณี : กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด” วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔).

^{๕๗} พระครูปริยัติธรรมมาวุธ (วิรัช ต้นชวน), “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

เข้มแข็งให้กับชุมชนและครอบครัวเนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกบ้าน ทำให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานทำได้ไม่เต็มที่^{๕๘}

สมพร ปากกะพอก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต ๑” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสังฆาธิการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยด้านการประพฤติปฏิบัติตนของพระสังฆาธิการมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนา^{๕๙}

พระมหาโยธิน ละมูล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องมีความรู้ในวิชาการทางโลกที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการทำหน้าที่ของตน สิ่งหนึ่งที่พระสงฆ์ต้องมีความเข้าใจในสถานการณ์ของโลก รู้เท่าทันปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร มีศาสตร์หลายแขนงที่พระสงฆ์จะต้องรู้ เช่น ประวัติศาสตร์ การจัดการ เป็นต้น เพื่อที่จะได้นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์เอง พร้อมกันนั้นก็เป็นการพูดในสิ่งเดียวกันกับคนในสังคมด้วย ไม่ใช่จะมีแต่เทศน์อย่างเดียวเท่านั้น โดยที่ไม่ดูสถานการณ์ปัจจุบันเลย^{๖๐}

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ สรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการปฏิบัติหรือดำเนินงานในแต่ละด้านจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระวินัย และยังต้องอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายบ้านเมืองด้วย และไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม พระสงฆ์ย่อมมีบทบาทในการเป็นผู้นำประชาชนให้มีความสำนึกในคุณค่าของสิ่งต่างๆ ซึ่งความสำนึกนี้จะเกิดขึ้นได้นั้นต้องอาศัยการพัฒนาด้านจิตใจเป็นอันดับแรก แต่ก็ยังพบปัญหาที่พระสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจในศาสตร์บางแขนง อาทิ ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ ฯลฯ ดังนั้น พระสงฆ์จึงต้องศึกษาศาสตร์ต่างๆ เพิ่มเติม เช่น ประวัติศาสตร์ หรือการจัดการ เป็นต้น เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และพระพุทธศาสนา

๒.๖.๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย” จากผลการวิจัยพบว่า แนวคิดการอนุรักษ์ของไทยในอดีตก่อน

^{๕๘} พระมหาสิงห์ชัย ธมฺมชโย (เขียวสุก), “บทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน ในตำบลศรีดงเย็น อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๙๔.

^{๕๙} สมพร ปากกะพอก, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๙).

^{๖๐} พระมหาโยธิน ละมูล, “บทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕) หน้า ๑๕๖.

รัชกาลที่ ๔ นั้น เป็นการอนุรักษ์ตามคติความเชื่อทางศาสนาอันหลากหลาย และถูกใช้เป็นเครื่องมือของระบบการปกครองของกษัตริย์เป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันการอนุรักษ์ในระยะเวลา ต่อจากนี้ การอนุรักษ์ก็ยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ปกครองในการสร้างเอกลักษณ์ สร้างวัฒนธรรมของชาติ และถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ สำหรับวิธีการอนุรักษ์นั้นพบว่าอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตกมีอิทธิพลต่อวิธีการอนุรักษ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นไป และได้ใช้วิธีการปฏิบัติตามหลักสากล โดยยังไม่มีแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน^{๖๑}

ชีวิรัตน์ สาลีประเสริฐ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ อำเภอร่องทอง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑” พบว่า นโยบายของหน่วยงานต่างๆ ต้องการให้สถาบันการศึกษา องค์กรต่างๆ และชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ส่วนนักเรียนและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ อำเภอร่องทอง ควรนำวิทยากรภายในท้องถิ่นมาร่วมสอนและมีการศึกษาแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ^{๖๒}

สุนทร เพชรทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการรักษาคุ่มครองโบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔” จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โบราณสถานและโบราณคดีที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ไปของประเทศส่วนมากถูกทำลายไปนั้น คือมาตรการทางกฎหมายที่มีผลใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ที่กำหนดมาตรการในการบังคับใช้ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของปัญหาที่อาจเกิดขึ้นหลายประการ กฎหมายฉบับหนึ่ง คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๗ กำหนดให้กรมศิลปากร ซึ่งเป็นองค์กรภาครัฐเพียงหน่วยงานเดียวดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และคุ้มครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี มีหน้าที่บังคับการให้เป็นไปตามมาตรการทางกฎหมายดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งไม่อาจดำเนินการได้ทั่วถึงครบทุกพื้นที่ส่งผลให้ขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ที่อยู่ในพื้นที่โครงการรวมทั้งส่วนที่ฝังจมอยู่ใต้ดินที่จะนำไปกำหนดมาตรการ การป้องกัน แก้ไข และลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้^{๖๓}

ธยาภัทร เหมวรกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า การจัดการที่เกิดขึ้น

^{๖๑} วรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘).

^{๖๒} ชีวิรัตน์ สาลีประเสริฐ, “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุอำเภอร่องทอง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ”**วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, ศึกษาศาสตรบัณฑิต**, (หลักสูตรและการนิเทศ) (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖

^{๖๓} สุนทร เพชรทอง, “มาตรการทางกฎหมายในการรักษาคุ่มครองโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘).

ไม่ได้เป็นเพียงการอนุรักษ์ร่องรอยโบราณสถานเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ประวัติศาสตร์โดยอาศัยเทคนิควิทยาการต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ให้กับพื้นที่ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ การรื้อฟื้นความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ก่อตัวขึ้นนั้นเป็นพื้นที่ตามมโนภาพของทางราชการ ซึ่งแตกต่างกับความหมายพื้นที่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นและจากกระบวนการจัดการต่อพื้นที่ ซึ่งได้ก่อตัวขึ้นทางความหมายของนครประวัติศาสตร์ ของโครงการอนุรักษ์ที่เป็นโครงการของทางราชการ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ของการอนุรักษ์ในปัจจุบัน ซึ่งการจัดการพื้นที่ดังกล่าวเพื่อการอนุรักษ์ในอีกด้านหนึ่งนั้นเป็นการปฏิบัติการของการใช้อำนาจอยู่ในตัว ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อทำการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับความเจริญเติบโตของการท่องเที่ยว^{๖๔}

ศุภชัย สนธิรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศักยภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระคู อำเภอบ้านนา จังหวัดชลบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาตามส่วนร่วมมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จะพบสามกิจกรรมแรก คือ ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ชุมชน เป็นแหล่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และมีถนนในแหล่งโบราณสถาน ส่วนการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับรู้ มีสามกิจกรรมกิจกรรมแรก คือ รู้เรื่องการขุดค้นพบโครงกระดูกมนุษย์หรือเศษภาชนะดินเผาที่แหล่งโบราณคดีบ้านโคกกระโทก รู้จักแหล่งโบราณคดีบ้านโคกกระโทก และรู้เรื่องการขุดค้นพบเศษภาชนะดินเผา เปลือกหอยหรือชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ทะเลที่แหล่งโบราณคดีบ้านโคกฝ้าย^{๖๕}

สำราญ โคตรบุรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖” จากผลการวิจัยพบว่า ๑. หลักสูตรท้องถิ่นมีคุณภาพสอดคล้องตอบสนองความต้องการและความสนใจของนักเรียนและเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น ๒. หลักสูตรท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ ๘๔.๙๐/๘๒.๙๖ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ๘๐/๘๐ ที่กำหนดไว้ ๓. นักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ

^{๖๔}ธยาภัทร เหมวรกุล, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑.

^{๖๕}ศุภชัย สนธิรักษ์, “ศักยภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระคู อำเภอบ้านนา จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๙).

จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่า ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๖๖}

อเนก สีหามาตย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากร” จากผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นงานที่ใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง โดยใช้หลักการอนุรักษ์สากลจากต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ ทำให้ภาคสังคมเข้าใจลักษณะงานยาก และกรมศิลปากรเองก็ขาดการประชาสัมพันธ์การดำเนินการในการอนุรักษ์โบราณสถานในแต่ละพื้นที่ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นไม่ให้ความร่วมมือบ่อยครั้ง นอกจากนี้ ที่ผ่านมารัฐไม่ได้ให้ความสนใจกับการมีส่วนร่วมระหว่างภาคสังคมกับหน่วยงานที่ทำการอนุรักษ์โบราณสถาน ทำให้ประชาชนไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ของโบราณสถาน^{๖๗}

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ สรุปได้ว่า การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แม้จำเป็นต้องใช้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการทำงาน แต่ก็ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ร่วมคิด หรือร่วมวางแผน อีกทั้งต้องรณรงค์ในการปลูกฝังจิตสำนึกและสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในฐานะมรดกของชาติ มิใช่เพื่อรองรับความเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว

๒.๖.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ มีผู้ทำวิจัยไว้มากมายแต่ผู้ทำวิจัยได้คัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

ชีวิรัตน์ สาลีประเสริฐ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ อำเภอกู่ทอง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑” พบว่านโยบายของหน่วยงานต่างๆ ต้องการให้สถาบัน การศึกษา องค์กรต่างๆ และชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พันฟู มรดกทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ส่วนนักเรียนและบุคคลที่ เกี่ยวข้องมีความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ อำเภอกู่ทอง ควรรนำวิทยากรภายในท้องถิ่นมาร่วมสอนและมีการศึกษาแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ^{๖๘}

เพ็ญภัทร สุวรรณโชติ ได้ทำการศึกษาวิจัย “สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนประถมศึกษา

^{๖๖} สำราญ โคตรบุรี, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุจังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่๖, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๕

^{๖๗} อเนก สีหามาตย์, “บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากร”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔).

^{๖๘} ชีวิรัตน์ สาลีประเสริฐ, “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุอำเภอกู่ทอง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ”วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, ศึกษาศาสตรบัณฑิต, (หลักสูตรและการนิเทศ) (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖

ปีที่ ๖” พบว่า ๑. สภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดในเขตพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกอยู่ในระดับปานกลาง ๒. ปัญหาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดในเขตพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก อยู่ในระดับน้อย ๓. เปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดในเขตพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกโดยรวมเมื่อจำแนกตามตำแหน่ง และรายได้ไม่แตกต่างกันส่วนจำแนกตามขนาดของโรงเรียนแตกต่างกัน ๔. เปรียบเทียบปัญหาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดในเขตพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก เมื่อจำแนกตามตำแหน่ง และรายได้ของชุมชน ไม่แตกต่างกัน ส่วนจำแนกตามขนาดของโรงเรียนแตกต่างกัน ๕. แนวทางการแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ควรจัดอบรมสัมมนาเพื่อจัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานตรงกับความเป็นของท้องถิ่นและได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการพัฒนาท้องถิ่น^{๖๙}

สำราญ โคตรบุรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖” พบว่า ๑. หลักสูตรท้องถิ่นมีคุณภาพสอดคล้องตอบสนองความต้องการและความสนใจของนักเรียนและเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น ๒. หลักสูตรท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ ๘๔.๙๐/๘๒.๙๖ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ๘๐/๘๐ ที่กำหนดไว้ ๓. นักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๗๐}

เรืองแสง ทองสุขแสงเจริญ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของกลุ่มตัวอย่างในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา” พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการรับรู้ปัญหาแหล่งโบราณสถานระดับสูง ในเรื่องดังต่อไปนี้ (๑) ปัญหาแหล่งโบราณสถานมีสาเหตุจากมนุษย์ (๒) ปัญหาแหล่ง โบราณสถานอันเกิดจากการลักลอบขุดค้น (๓) ปัญหาโบราณสถานรกร้างไม่มี

^{๖๙} เพ็ญภัทร สุวรรณโชติ, “สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดในเขตพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, การศึกษา (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕.

^{๗๐} สำราญ โคตรบุรี, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุจังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๕.

ผู้ดูแล ด้านการมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในลักษณะ (๑) พบปะพูดคุยกันภายในหมู่บ้าน (๒) ชักชวนเพื่อนบ้านร่วมกันรักษาโบราณสถาน (๓) ร่วมทำกิจกรรมอนุรักษ์ โบราณสถาน การรับรู้ปัญหาทางการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ใน ท้องถิ่นและความต้องการย้ายออกจากชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ภูมิลำเนาเดิม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ความต้องการย้ายออกจากชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ปัญหาแหล่งโบราณสถานกับการมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน พบว่า การรับรู้ปัญหามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๗๑}

ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร” จากการศึกษาพบว่า วัดในกรุงเทพมหานครประสบปัญหาการถูกทำลายสภาพภูมิทัศน์ อันเนื่องมาจากกิจกรรมการใช้ที่ดินในบริเวณวัดที่มีลักษณะไม่เหมาะสม ทำให้ขาดความสงบและขัดต่อบทบาทในการเป็นศาสนสถาน การเพิ่มบทบาทของวัดในด้านการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนอย่างระมัดระวัง เป็นส่วนทำลายเอกลักษณ์ของวัด สภาพความเสื่อมโทรมของศิลปโบราณสถาน ซึ่งขาดการบำรุงอย่างถูกต้อง และผลกระทบจากสภาวะเป็นพิษของสิ่งแวดล้อมเมือง รวมไปถึงสภาพความแออัดทรุดโทรมของชุมชนแวดล้อมวัดมีส่วนทำให้วัดขาดความงาม บทบาทของวัดที่เคยมีต่อชุมชนในลักษณะสร้างสรรค์มีความสำคัญลดน้อยลง โดยมีสถาบันอื่นมารับหน้าที่แทน เช่น โรงเรียน สภาสังคมสังเคราะห์ และบทบาทที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน คือ การใช้วัดเป็นสถานที่จอดรถและการให้บริการทางด้านการฌาปนกิจ จึงกล่าวได้ว่า วัดมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นและทำให้เกิดความพลุกพล่าน สับสนภายในบริเวณวัด นอกจากนี้ความประหลาดอันไม่เหมาะสมของสงฆ์มีส่วนทำลายภาพพจน์ที่ดีของวัดที่มีต่อประชาชน การศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาปัญหาของวัดและชุมชน และได้ให้ข้อเสนอแนะใน การแก้ปัญหาดังกล่าว โดยจัดระดับปัญหาเป็น ๒ ระดับคือ ปัญหาในระดับวัด และปัญหาระดับชุมชน เสนอให้ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยเน้นการอนุรักษ์สภาพโบราณสถานสำคัญ และเสนอให้มีกิจกรรมเพิ่มเติมทางศิลปวัฒนธรรมรวมถึงการพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน นอกจากนี้ยังเสนอแนะแนวทางให้ภาครัฐเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์มรดกของชาติ และเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้การปฏิบัติทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๗๒}

^{๗๑} เรื่องแสง ทองสุขแสงเจริญ, การรับรู้ปัญหาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของประชาชนในเกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา, (สิ่งแวดล้อมศึกษา วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, ศิลปะศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๕.

^{๗๒} ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์, “การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาปัตยกรรมศาสตร์ (การวางผังเมือง), (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๗.

ชาญ เลี้ยวแสง ได้ทำศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว” พบว่า หลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างงานพุทธศิลป์ มีหมวดธรรมว่าด้วยเรื่อง บุญ ไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ ไตรลักษณ์ เจตียะ อปายะ อุโบสถศีล และทศบารมี วัดเกิดขึ้นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลผู้สร้างได้ถวายเพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ วัดได้พัฒนารูปแบบจากสิ่งก่อสร้างที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นพระอารามที่มีความอลังการเพื่อเป็นพุทธบูชา วัดจึงได้กลายเป็นที่รวมของฝีมือช่างและมรดกทางวัฒนธรรมในกาลต่อมา ดังนั้น การมาเที่ยวชมพุทธศิลป์จึงได้คุณค่าทั้งด้านการพักผ่อน การแสวงหาความรู้ และการแสวงบุญ วัดที่เข้าไปศึกษามีพุทธศิลป์ที่มีคุณค่าโดดเด่นแตกต่างกันออกไป มีประโยชน์ทางการใช้สอยเพื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ทุกวัดได้ดูแลรักษาพุทธศิลป์ในวัดให้คงอยู่ในสภาพเดิมหรือใกล้เคียงกลมกลืนกับสภาพเดิมมากที่สุด พระสงฆ์ที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในวัดที่เข้าไปศึกษา มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์พุทธศิลป์ตรงกันกับนักวิชาการศิลปะ และนักวิชาการศิลปะเหล่านั้นเห็นว่า วัดต้องใช้พุทธศิลป์ให้เกิดคุณค่าทางธรรมาปฏิบัติแก่ผู้มาเที่ยวชมให้มากที่สุด โดยไม่ได้ให้ความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจใดๆ จากการสำรวจภาคสนามพบว่า สิ่งที่วัดควรปรับปรุง มากที่สุดคือการจัดทำเอกสารแนะนำวัด (ร้อยละ ๓๔) และปรับปรุงความสะอาดบริเวณวัด (ร้อยละ ๓๐) กรมศิลปากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรให้การสนับสนุน และแนวทางในการปรับปรุงวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของความเป็นศาสนสถานที่ดีสืบต่อไป^{๗๓}

สรุปว่า จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โดยภาพรวม เนื่องมาจากกิจกรรมการใช้ที่ดินในบริเวณวัดที่มีลักษณะไม่เหมาะสมเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ขาดความสงบและขัดต่อบทบาทในการเป็นศาสนสถาน การเพิมบทบาทของวัดในด้านการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนอย่างระมัดระวังเป็นส่วนทำลายเอกลักษณ์ของวัด และผลกระทบจากสภาวะเป็นพิษของสิ่งแวดล้อมเมือง รวมไปถึงสภาพความแออัดทรุดโทรมของชุมชนแวดล้อมวัดมีส่วนทำให้วัดขาดความงาม

๒.๖.๕) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

ทวีศักดิ์ ห่วงจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสถาปัตยกรรมวัดจำปา” จากผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์โบราณสถานของพระสงฆ์ต้องมองสภาพปัญหาโดยรวม ไม่มุ่งทำการอนุรักษ์เพียงส่วนใดโดยเฉพาะ ต้องมีการจัดลำดับของปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะการแก้ปัญหาเฉพาะส่วนเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ยั่งยืนแต่กรณีของวัดจำปายัง

^{๗๓} ชาญ เลี้ยวแสง, “ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”

ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน จำเป็นอย่างยิ่งต้องใช้กฎหมายบังคับ โดยการประกาศขึ้นทะเบียน และจัดโครงสร้างขึ้นภายในวัด ที่สำคัญต้องสร้างความเข้าใจกับประชาชน เมื่อประชาชนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถานแล้ว การแก้ปัญหาก็จะมีความสะดวกขึ้น ซึ่งโครงสร้างภายในวัดอาจประกอบด้วย เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ชาวบ้านนักอนุรักษ์ สถาปนิก วิศวกร และองค์กรต่างๆ ด้วย^{๗๔}

บงการ น้อยเล็ก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงพื้นที่โดยรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในด้านส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม มีการประชาสัมพันธ์โดยเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมและจัดระเบียบของกิจกรรมให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ เช่น กิจกรรมทางด้านการเกษตรต่างๆ หรือส่งเสริมให้มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมอันดีงาม เพื่อให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป^{๗๕}

พระวัชรกร ปณฺญารโ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนาวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณี การอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด” จากผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดและต้องเห็นความสำคัญของสิมอีสานมากกว่าคนอื่นคือ พระสงฆ์ พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ บุรณส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม และเพิ่มเติมส่วนที่หายไป และพระสงฆ์ยังเป็นผู้กระตุ้นปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนหวงแหนในสถาปัตยกรรมสิมอีสานด้วย^{๗๖}

พิสันต์ ธนะสารสมบุรณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน ท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ศึกษากรณีเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี” ผลการศึกษาพบว่า อายุภูมิลำเนาเดิม การให้คุณค่าสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม^{๗๗}

วีระ เปล่งรัศมี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ คือ การให้ความร่วมมือต่อหน่วยงานที่มาทำการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ โดยสนับสนุนบุคคล สถานที่ อาหาร ที่พัก รongลงมา

^{๗๔} ทวีศักดิ์ หว่างจันทร์, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสถาปัตยกรรมวัดจำปา” วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒๐.

^{๗๕} บงการ น้อยเล็ก, “แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงพื้นที่โดยรอบองค์พระปฐมเจดีย์จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๐.

^{๗๖} พระวัชรกร ปณฺญารโ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนาวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีการอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) ในอำเภออาจสามารถจังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๖๗.

^{๗๗} พิสันต์ ธนะสารสมบุรณ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ศึกษากรณี เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๗.

ได้แก่ การดำเนินการตรวจสอบความเสียหายของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในวัดเป็นประจำ ส่วนบทบาทที่กระทำน้อยที่สุดคือ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือกรรมการชมรมหรือกลุ่มเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ^{๗๘}

ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร” จากการศึกษาพบว่า วัดในกรุงเทพมหานครประสบปัญหาการถูกทำลายสภาพภูมิทัศน์ อันเนื่องมาจากกิจกรรมการใช้ที่ดินในบริเวณวัดที่มีลักษณะไม่เหมาะสมทำให้ขาดความสงบและขัดต่อบทบาทในการเป็นศาสนสถาน การเพิ่มบทบาทของวัดในด้านการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนอย่างระมัดระวัง เป็นส่วนทำลายเอกลักษณ์ของวัด สภาพความเสื่อมโทรมของศิลปโบราณสถาน ซึ่งขาดการบำรุงอย่างถูกต้อง และผลกระทบจากสภาวะเป็นพิษของสิ่งแวดล้อมเมือง รวมไปถึงสภาพความแออัดทรุดโทรมของชุมชนแวดล้อมวัดมีส่วนทำให้วัดขาดความงาม บทบาทของวัดที่เคยมีต่อชุมชนในลักษณะสร้างสรรค์มีความสำคัญลดน้อยลง โดยมีสถาบันอื่นมารับหน้าที่แทน เช่น โรงเรียน สภาสังคมสังเคราะห์ และบทบาทที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน คือ การใช้วัดเป็นสถานที่จอดรถและการให้บริการทางด้านการฌาปนกิจ จึงกล่าวได้ว่าวัดมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นและทำให้เกิดความพลุกพล่าน สับสนภายในบริเวณวัด นอกจากนี้ความประหลาดอันไม่เหมาะสมของสงฆ์มีส่วนทำลายภาพพจน์ที่ดีของวัดที่มีต่อประชาชน การศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาปัญหาของวัดและชุมชน และได้ให้ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยจัดระดับปัญหาเป็น ๒ ระดับ คือ ปัญหาในระดับวัด และปัญหาระดับชุมชน เสนอให้ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยเน้นการอนุรักษ์สภาพโบราณสถานสำคัญ และเสนอให้มีกิจกรรมเพิ่มเติมทางศิลปวัฒนธรรมรวมถึง การพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน นอกจากนี้ยังเสนอแนะแนวทางให้ภาครัฐเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์มรดกของชาติ และเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้การปฏิบัติทำได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๗๙}

สาลี แก้วดาทิพย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในด้านการดูแลทำความสะอาดโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัด และบทบาทที่พระสงฆ์ปฏิบัติน้อยที่สุดคือการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการป้องกันและการอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว ส่วนปัญหาที่พบในการดำเนินบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถานและโบราณวัตถุของพระสงฆ์ คือ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ รองลงมาคือปัญหาการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรในการดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ และปัญหาด้านบุคลากรที่เชี่ยวชาญที่มีความรู้ รวมถึงขาดความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ส่วนข้อเสนอแนะที่พบคือ ต้องการให้กรมศิลปากรจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนรองลงมาคือ

^{๗๘} วัระ เปล่งรัศมี, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖๖.

^{๗๙} ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์, “การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาปัตยกรรมศาสตร์** (การวางแผนผังเมือง), (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๗

ต้องการให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นหน้าที่ร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งพระสงฆ์ ประชาชน ภาครัฐ และเอกชน^{๕๐}

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในปัจจุบันที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การดูแลรักษาความสะอาดโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด ส่วนบทบาทที่ยังคงมีการปฏิบัติน้อยคือ การปลูกฝังประชาชน ในมีจิตสำนึกรักษ์และเล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่อยู่ในท้องถิ่นของตน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่ยั่งยืนในอนาคต

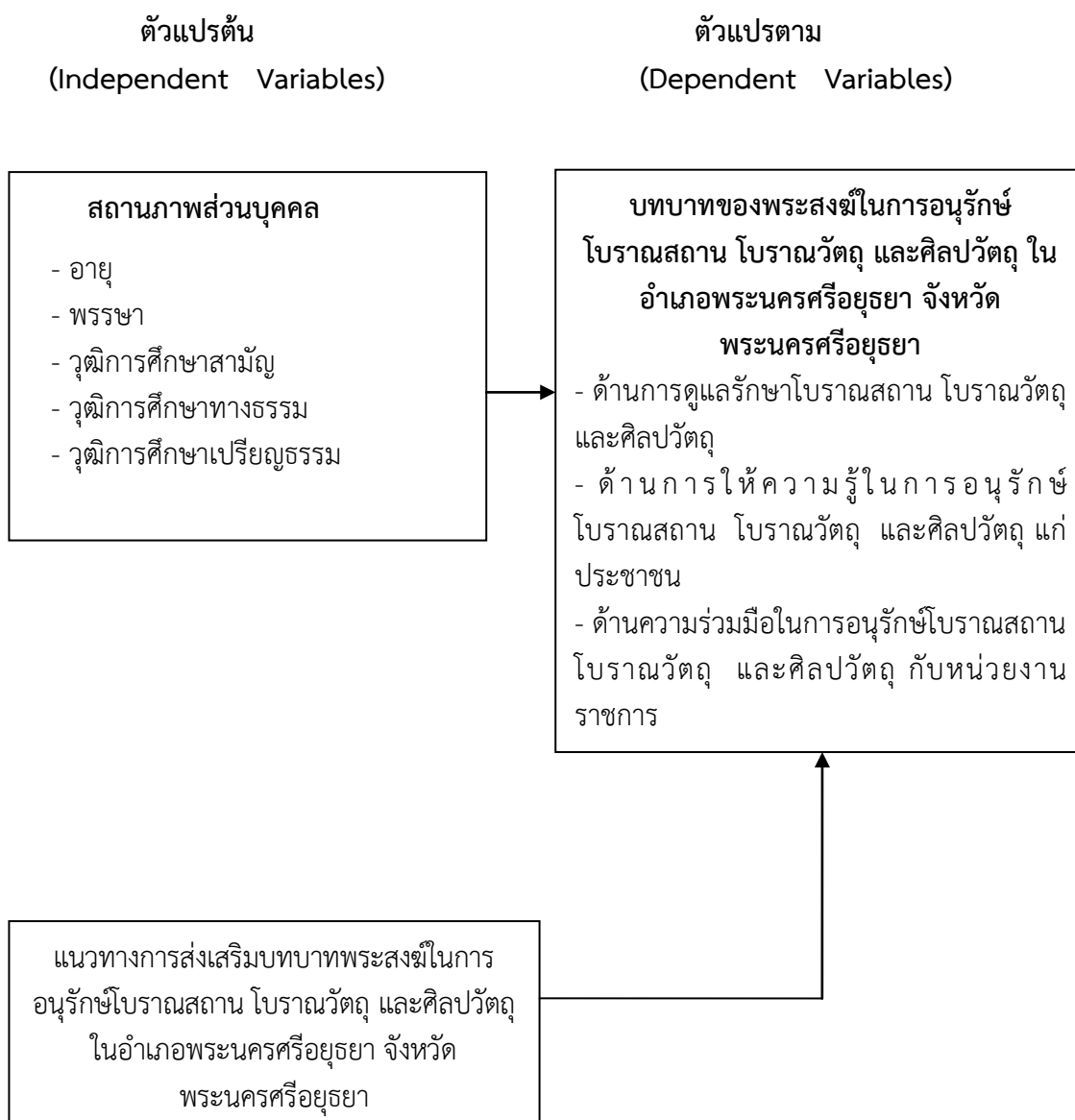
๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ซึ่งนำมากำหนดเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของตัวแปร คือ

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ, ด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่ประชาชน, ด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ กับหน่วยงานราชการ

^{๕๐} สาสี แก้วดาทิพย์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถานโบราณวัตถุ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๗๖-๗๗.

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย